JANKO JURKOVIĆ

PAVAO ČUTURIĆ

TIMOTIJA PATKOV

3.

BE-L-KA

17278

BE-L-KA

MALA KNJIŽNICA
BIBLIOTEKE LIJEPE KNJIGE

Kolo I. Broj 3.

Urednik ZLATKO MILKOVIĆ

Nacrt korica: Aleks Marks

JANKO JURKOVIĆ

PAVAO ČUTURIĆ

TIMOTIJA PATKOV

Zagreb 1941

PAVAO ČUTURIĆ

Ulomci iz lomna i krševita života jednoga starovjerskoga pučkoga učitelja.

I.

Da je tko uoči dne 15. kolovoza g. 18... prošao glavnom ulicom sela R...., bio bi u svestranoj tami kod inače vedre i lijepe noći opazio još rasvijetljene prozore učiteljskoga stana; i da nije dviju šarenih pregača kojima je gospođa učiteljica zastrla iznutra prozore, da ne gleda svatko tko prođe, što u sobi biva, bio bi vidio lijep i zanimljiv prizor koji je zavrijedio da se njim poigra šaljivi kist koga vješta živopisca; bio bi vidio kako uza prostrt stol sjede do dva čovjeka trošeći posljednje ostanke obilne, kako se vidi, večere. Jedan je od njih čovjek vremešan, prevalio možda četrdeset godina, a drugi je nešto

mlađi. Jedno je domaćin, učitelj Pavao Čuturić, a drugo mu je gost Lovro Nevolja, učitelj kao i on. Domaćin slavi dvadesetu godišnjicu svoga učiteljevanja i u to ime pozvao prijatelja i susjeda, zaklao posljednju gusku i iscijedio posljednju kap vina iz smjerna sudića koji mu je čas pun, čas prazan kano mjesec, samo što više prazan nego li pun.

Sjeli su jedan naprama drugomu kako su ostali sjedeći kod večere. Gost na obje ruke naslonio glavu i laktovima se upro o stol; prste s obje strane u brke zavukao i nos u sredinu uhvatio, vrat pako prama svijeći ispruži, pa tako sjedi na jedno oko drijemajući, a drugim nešto mutno gledajući. Kako nam se domaćin drži, rekao bih, on da nešto pripovijeda, a onaj drugi da sluša.

Na stolu je u kositrenoj zdjeli okosnica posljednje guske; okolo nje tamo amo druge prazne zdjele

i tanjiri, dvije tri boce, dvije šalice bez drška i jedna bukarica — nema gospodarâ, jer sve drugo u kući spava, osim dva prijatelja koji neće da su se uzalud sastali, već su radi da se svojski porazgovore. U istoj sobi leži kraj peći jedno dijete u kolijevci, a drugo u koritu; a u drugoj sobi ne bi znao tko je, da dobri mjesec, noćni putnik ustavivši se upravo nad kućom učiteljevom kroz prozor i kroz tavanice u sobu ne svijetli osvjetljujući dvije postelje od bijela jelova drveta i u jednoj od njih nešto živa, crvena i ovelika kano dobra paprika što se tekar po dužem promatranju raspoznaje da je nos gospoje učiteljice, osim koga su joj sve ostale dražesti bijelom ponjavom pokrivene, pa i samo lice duboko u uzglavlje propalo. Ostalo živo i neživo popokućstvo samo ćemo napomenuti. Do matere leži jedan sinčić od koga se ništa ne vidi, a u očevoj postelji drugi. To je dvoje već odrasle

djece. Obitelj popunjava velik šaren mačak što pod stolom sjedi i prede.

— Pazi brkove, Lovro! To je prvo što čujemo od domaćina koji se nježno skrbio za ono brkova što je još preostalo gostu od prvoga požara.

— Mani se, pazim ja; već mi reci što sam te pitao. Dakle, danas dvadeset godina kako si ovdje učiteljem. Ima već davno što se mi dvojica znamo, a još mi nikad ne pripovijedi kako si došao ovamo.

Domaćin ne odgovori ništa, uzme bocu od kisele vode te je iznese napolje i dade momku, što hrkaše pred vratima, da donese vina, i vrativši se rekne:

— Počekaj malo, brate, da si grla pokvasimo.

U tom času dođe vino te kucnuvši se iskapiše svaki svoju čašu.

— Sada slušaj da ti kažem što si me pitao.

Gost se namjesti, kako će mu biti najnaručnije, a domaćin se na-

kašlje, glavom nekoliko puta izmahne i pri tom rupcu šeput[1], koji mu je već bio iznad lijevoga ramena, sasvim u zatiljak satjera.

— Moj brate! Samo da znam gdje bih počeo. Ti veliš da jesi, kao što nisi, već čovjek nego što jesi, da bi se o tebi mnogo pisalo i govorilo. A ja ti velim da si ti u tom prama meni pravi patuljak — pače ništa. Da nije udes šarovit kao što jesi, već da ide sve na svijetu pravim putem, već ja ne bih ni znao kazivati o ovom što ću sada da kazujem; — za toliko bi morao iščeznuti sedlarski šegrt pred onim što bih ja danas morao biti.

To rekav rukom o stol udari, glavu digne u vis i nekoliko časa popostane da vidi što će na to prijatelj — koji međutim već drijemaše.

Žena se probudi i zagrmi:

---

1 Šeput, zamka (mašlija), mjesto gdje je rubac svezan.

— Lagano, aveti! Što si pobjesnio?

Kao da je grom pukao, učitelj se strese, a prijatelj mu se od sna trgne te ga poplašen pogleda. On pak namigne prijatelju okom u drugu sobu i šapćući mu rekne:

— Vidiš li ti što je to? Doći će i na nju red; samo slušaj i ne drijemaj.

Rekoh ti, dakle, da ja sam sebe danas poznao ne bih. Ja sam čitao i slušao o toliko njih ljudi koji su istim putem išli pa su postali veliki ljudi. Što ja nisam, to je izuzetak. Vidjet ćeš da je mene neka sudbina na visoko gonila; ali kao što svaki čovjek ima svoga nečastivoga, tako sam ga imao i ja. Sreća bi me na svojima krilima ponijela, a on uzamši me za noge: »Nećeš Pavle Čuturiću, jok vala« — i tako sve se penji i padaj. Otac mi je bio mali trgovčić koji je od besposlice također nešto učio i uvrti si u glavu, kako sam mu bio jedinac,

da od mene štogod načini. Svršim male škole i pođem u latinske. Na tom se osnivahu njegove nade. Ne znam nikada kako to bijaše, te su me uvijek držali nevaljalim đakom. Ja sam istina đakom malo učio, ali sam puno mislio; i da nisam uza to imao tu pogrešku te ništa pod nebom ne znadoh kazati, bilo bi se drukčije o meni mislilo i govorilo; a ovako, kako bijah smjeran i šutljiv, svi su me držali za lolu, jer sam ja već onda kose na oči tjerao i u odijelu navalice nemaran bio, kako sam slušao za druge velike ljude. Kraj svega toga nije se nijedno šiblje izderalo, kojega ja okusio nisam, a u razrednici bijah uvijek posljednji. Posljednji! Pazi dobro. Već odatle vidiš da je u mom životu išlo sve naopako: »Nećeš, Pavle Čuturiću, prvi nego upravo posljednji; ali nije razrednica sveto pismo. Tako mišljah u sebi sve se nadajući da će i moja zvijezda na-

pokon prosinuti i osjećajući živo da sam vredniji nego mnogi od onih što onda bijahu preda mnom te i danas nose na plećima zlatne dolame i na trbušinama krstove. I tako šibaj danas, šibaj sutra, protukoše me kroz četiri škole. Kad na svršetku te četvrte godine, dođe učitelj — što velim učitelj? — vrag moj! — on se prometnu učiteljem — dođe momu ocu u dućan i reče mu: »Znate li vi što, gospodaru Niko, Vaš je sin lijenčina, tokmak« — i što je Bog dao pogrda, sve to na me metnu; »Izvadite vi njega iz škole pa ga podajte na zanat, dok je vrijeme. Nije on za knjigu, već za malj, šilo ili sepiju.[2] Nekomu je Bog dao dobru glavu, a nekomu čvrste mišice; vašemu Pavlu, ako ovo drugo ne pomogne, kod svoje će glave kruha prositi«. Moj kukavni otac gledaše ga sav zapanjen, ne mogući vjerovati da je ikad takav porod iz-

[2] sépija, krznarska kaca.

rodio; a ja to slušajući osmijehnuh se potajno misleći u sebi: tikva tikvu krsti; pače da reknem... Da, da! svejedno; ali ćeš vidjeti što poslije san reče na raskršću života moga. Vrag bijaše što ono momu ocu za me govoraše iz učitelja četvrte škole; i on bijaše koji ga uputi; jer ti valja znati, da su već stari mudraci držali, da Bog s njim dijeli vladu nad svijetom kano mi dvojica ovu bocu vina. To je samo za moje opravdanje. — Moj me dakle otac zovne i rekne mi: »Ej sine Pavle, kad ti ostaješ magarčina te magarčina, a ti šibaj u zanat. Govorio sam već s majstorom Lukšom, i sutra ćeš k njemu«. Taj Lukša bio je sedlar u našem mjestu. Ja dakako ne mogoh se s ocem prepirati niti mu dokazivati, kako ja nisam magarčina, jer on ne razumijevaše drugo do odrezati za groš slanine, vagnuti funtu sala itd;. a što je: quae maribus, composita,

syntaxis i k tomu syntaxis ornata,[3] o tom ne mogaše s njim biti razgovora, a i o tom — oprosti — slabo što znaš. Osim toga znadoh ja odakle taj vjetar duva, i što će se odatle izleći, te privolim bez ikakova prigovora da knjigu šilom zamijenim. Nu ne bijaše li već to neka tajna slutnja moje budućnosti, što sam idući u zanat sve knjige sobom ponio?

O svom šegrtovanju ne ću mnogo da govorim. Po vas dan djecu držao; sve u kući: gospodaricu, kalfe, djecu, mačke i pse dvorio; u kuhinji za vratima jeo, na sjeniku spavao; posljednji lezao, prvi ustajao; napokon više batina izvukao, negoli zalogaja izjeo; otkle tko, udri po meni; ili što usfali ili se što razbije: kriv, nekriv: udri po meni; kamo god se obazrem, vidim svoje

[3] Čuturić nabraja izraze iz latinske gramatike da pokaže kako zna latinski.

ljute dušmane: u svakom kutu po batinu, a za vratima nemili korbač; pak što bih njima i izmakao, to me dočekaju klete šake. Ako nikad, tad sam zaslužio krunu mučeničku.

Nu ako se promisli što sam ja upravo u to doba, gdje batinama htjedoše da me umlate, na svoju ruku u potaji radio, to se vidi očito da je bdila nada mnom ipak promisao Božja, koja si ne da mrsiti svojih puteva. Uzmi ti: amo modra leđa, uši uvijek nategnute, glava od samoga čupanja kano kokoš očerupana, bosonog, više gladan nego sit — a onamo gori na sjeniku, tom ležaju mojih jada, u sijeno zakopana moja knjižica: moja draga biblija, moja gramatika pars[4] II. i III. i syntaxis ornata; za krovom više glave vranilo,[5] artija i sitno ureza-

[4] pars I. i II., dio I i dio II; syntaxis ornata, uzvišena sintaksa.

[5] vranilo, tinta, crnilo.

no perce. Slikarstva, kojim sam se također nekoć bavio, moradoh se u to doba okaniti. Međutim nitko o tom ne znadijaše ništa; i tko bi bio slutio da sam ja sjenik gospodara Lukše pretvorio u Parnas? I da je od mene kojom srećom postalo ono što sam ja uvijek mislio, danas sutra bi se taj sjenik skupo plaćao. Bio je neki pjesnik u Engleskoj za koga ti sigurno ne znaš, velik pjesnik, kojega se najsitnije stvari, bud da su prnje i olupci, još uvijek velikim novcem plaćaju kano što se onomad čitalo, a ja zabilježio nalazeći po pripovijedanju o njegovu životu neku srodnost između sebe i toga čovjeka, kojega nikad vidio nijesam, već taj put prviput čuo za njega. Tako isto da je kod mene htjelo sve ići kako valja, to moja djeca ne bi trebala od mene druge baštine, nego ovo malo što vidiš. Pitalo bi se za koju godinu poslije moje smrti: to li je lula, to li je periš, to li je pero kojim je pisala neumrla ruka Pavla Čuturića? Što išteš za ovo, što za

ono? — To je samo exempli gratia.[6] U to sam doba pisao svoj životopis, a osobito potanko bilježio sve muke i patnje šegrtovanja svoga. To djelo naći će se danas sutra među mojim pismima pod imenom: »Patnje za volju Božju i ono je šilo za tebe; pero i knjiga je ono, što ga — salvo jure divino[7] — čeka, Pavla Čuturića, za sada sedlarskoga šegrta« i pod mottom: »Tvrđi je čovjek od kamena«. U isto vrijeme sastavio sam nekoliko čestitaka uz novu godinu i imendane kojekakovim ujacima, stričevima, kumovima itd., i od nagrade, što bih dobio, podmirivao bih troškove svoje književne radnje.

Nu sada »paulo majora canamus«[8] kano što stoji in syntaxi or-

---

[6] exempli gratia, radi primjera, na primjer.

[7] salvo jure divino, ne dirajući u Božja prava.

[8] paulo majora canamus, zapjevajmo o uzvišenijim stvarima.

nata. Tu se već bješe dovršila borba između moga crnoga prijatelja i onoga koji je od Božje strane nada mnom bdio. Sjećaš li se ti, Lovro, što se dogodilo svetomu Pavlu, mojemu imenjaku kad je jašio paripa[9] u Damask? — Kad sam ja ono đakom učio, nisam mislio da će se isto dogoditi i meni. Ta ti se i ne čudiš i ne pitaš što je? Misliš li da je to stvar svagdanja? Ili si možda i ti imao takovih prikaza? Nisi ne, moj Lovro! To su stvari izvanredne za izvanredne ljude. Ja štujem tebe i tvoju znanost i tvoju vještinu u mnogim strukama; ali malo ih je skupa s tobom koji su oči u oči s višim duhovima općili. Nisu to vukodlaci i druge bablje sablasti s kojima vi drugi posla imate — to su kćeri Božje, neumrle Muze s kojima se Pavao Čuturić razgovarao kao što se sada s tobom razgovara.

To je učitelj ponešto žešće rekao i pritom nogom o zemlju udario čekajući u svečanu položaju, što će na to prijatelj Lovro. Al ovaj se tek sada iza sna prenuo, a i Bara se s desna na lijevo u postelji okrenula; što kad on spazi, ljutito i šapćući rekne Lovri:

— Zar ti tako slušaš? Misliš li da su moje tajne da se u vjetar govore? Ti si prvi komu to pripovijedam, i zato je vrijedno da me slušaš.

Lovro si rastare oči i nekoliko puta zine, zatim bunovno rekne:

— Ta slušam ja, Pavle; samo sam se malo zanio. Tko ne bi slušao? Ima li vina? Ja sam zagorio.

Domaćin iznese opet bocu momku pred vrata te mu prišapne:

— Ovu na vjeresiju.[10]

---

[9] parip, konj.

[10] Vjeresija, dug.

Vino se donese, napiju se, i domaćin nastavi:

— Znam, brate, gdje se ono žena na nas izdrla. Govori samo dalje.

— Žena se od to doba već drugi put probudila, ja došao do obratnika svega života, a ti sve to, kako vidim, prespao. No slušaj me barem sada; ovu hoću svakako da čuješ. Nekoliko dana prije nego što će me majstor osloboditi, učini mi se noću kao da me netko zove glasom tihim, ali što čovjeku kosti cijepa. To nije glas ljudski, i tim se upravo razlikuje glas Božji od glasa ljudskoga da je, i kad šapće, strašniji nego li da grmi. Ako će na sudnjem danu jedna trublja biti dosta svemu svijetu tako, da ćemo si svi uši začepiti, kada zatrubi: to odatle možeš suditi, kako se čuje, kad Bog ili tko od njegovih s čovjekom govore nasamo. Mene su vilama svako jutro budili, jer vikati ne hasnijaše ništa; a ovdje mi samo nešto šapnu, i ja se prenuh: »Pavle, Pavle!« — »Evo me! hvala na pitanju; što zapovijedate?« — i ne znajući, kako bijah mlad i lud, da se s božicama Muzama govori kao s rođenim sestrama. — Otvorim oči i sagledam — što misliš koga? Ženu mladu, u bijelo odjevenu kao što se slikaju Muze — ako si kad slušao — i ona osmijehnuvši se na me kano draga na dragoga, namigne mi i rekne: »Pavle, Pavle! mani se ti šila; ni ođe za tebe!« i iščezne. Ja znadoh kamo to šiba; ali ne htjedoh nikomu ništa govoriti niti što na svoju ruku činiti, nego ostavih sudbini da ona radi što ju je volja. Pustiv, dakle, da me oslobode za kalfu i otac da me u vandrovku[11] opremi. Nu tu već sudbina bijaše izrekla svoj »non plus ultra«, a to će reći: »Nećeš dalje, slaninaru Niko! Tvoj je po krvi, a naš po Bogu«.

[11] opremiti u vandrovku, poslati u svijet.

— Dosta mi je, Pavle, čudesa, reče neustrpljiv Lovro; nego mi još samo ukratko reci, kako si ovamo došao i gdje si se s ovom bijedom — pokazujući na ženu — sastao. Meni je vrijeme da se domu vraćam. Imam i ja to zlo kod kuće.

U tom se Pavao digne i ode u jedan sobni kut te pogledav u vis tavanicama, rekao bih, da nešto vrača.

— Ta još kosci izišli nisu; imaš nebore kada.

Taj kut bila je zvjezdarnica učitelja Pavla Čuturića.

— Zar ti tako, Pavle, te iz sobe zvijezde motriš? zapita ga gost.

— Nije s gorega, kad su noći lijepe, gledati iz ove suzne doline u neizmjerne prostore utjehe i nade preko groba. Ali da nastavim i svršim, jer ti je skoro zeman[12] poći.

Prije nego ću u vandrovku, odem na selo jednomu župniku, da u njega nešto radim. Tud budem dvije nedjelje dana. Čovjek me taj sve to vrijeme pozorno motrijaše i vidi mi na čelu da sedlarstvo nije moj pravi zanat. Jednom kod ručka zapita me, da li znam čitati i pisati? Ja se nasmiješim i odgovorim mu ukratko latinski: »Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit«[13] — a to će reći otprilike: »I ne sanjaš ti, sokole moj, s kim govoriš«, i reknem mu tko sam i što sam. On bijaše dobričina pak će odmah na to: »Nikad bolje. Hajde, more, da te učinim svojim učiteljem«. Drugi sedlarski kalfa morao bi se s takve ponude snebiti; nu ja se samo osmijehnuh na nj i na sudbinu svoju. Znadoh ja što je to i rekoh: »Zašto da ne budem?« — Od njega se vratim kući i ne rekoh od svega ocu ni riječi. On doduše opazi da

---

[12] zeman (turska riječ) vrijeme.

[13] Multa tulit ... itd. (stih iz Horacija) mnogo je dječak podnio, stvorio, znojio se i zebao.

sam se nešto promijenio u ponašanju, odijelu i poslu. Od sedlarskoga kalfe ni traga ni glasa. Kratki odgovori, oko vrata bijeli rubac, u ruci knjiga dan i noć. Međutim sam učio u našega učitelja orgulje i od to doba zlo čujem. Napokon stiže pismo od župnika; moj se otac začudi i ne znade što da rekne. Ja se odmah pokupih i odoh. Ovo mi je već treći župnik od to doba, i danas evo dvadeseta godina što služim.

— Pa kako, prijatelju, sa župnikom? — upita Lovro, koji i inače, a osobito sada, ne pazijaše na razgovor.

— Kako? — On sa mnom kano sa svojim učiteljem, a nije njega ni briga za Pavla Ćuturića; a ja s njim moram kano sa župnikom. Tako ima dosta stvari na svijetu te stoje posve naopako. Nama se samo čini da sve stoji upravo; ali koliko toga stoji na glavi mjesto na nogama! Svijet je ovaj neka vrst ropotarnice gdje je sve razbacano

jedno preko drugoga; kako što je palo, onako i leži. To je ono što ljudi zovu slučajem; ali pametan se čovjek za to i ne brine. Nu rekao bih da kod nas učitelja baš nigdje nema izuzetka. Ja sam si jednom živo pomišljao stvorenje svijeta, i učini mi se kao da je bilo otprilike ovako: Bog podijeli svima ljudima što će tko raditi, samo jedan zakasni na diobu — i toga prijaviše. Bog se zadugo obaziraše amo tamo, što će početi od njega; napokon digne knjigu sa stola i dade je tomu čovjeku: »E, sinko, ja ti ne mogu pomoći; već, evo, pa budi učitelj; ja ću se skrbjeti i za te« — i od to doba svijet za učitelja ne mari.

— Jako dobro. Nu kako si se oženio?

— Dugo sam sâm o sebi živio; ali bih se rastužio kadgod bih pomislio da neću imati potomstva. U našega pokojnoga provizura[14] bi-

---

[14] Provizur, upravitelj dobara.

jaše kuharica, ova moja sadašnja Bara. Ona nam je obično poslije ručka kavu utakala; te najprije namiguj, poslije pomiluj, razgovaraj se s večeri pred kućom... Ljudi to opaziše i oženiše me, veleći da ću dobiti barem gospodaricu u kuću, ako ništa drugo. Bara je dobra njiva; evo mi je dosada četvero rodila, a dati će Bog i još koje... Inače ti mogu reći da je sve ono što se govori o nježnosti i blagosti koljena Evina — sve su to izmišljotine kojima se svijet vara samo da se ne zatare rod čovječji.

— Jezik za zube! — ugursuze[15] jedan. U postelju! nesrećo dok te nisam...

Tu Pavlu jezik zapne i umukne, prijatelj mu na noge skoči i uzevši štap i kapu ode. Pavao ga isprati i vrati se u sobu.

II.

Vrativši se u sobu, kod prozora stane i staviv prst na usta duboko

[15] Ugursuz, obješenjak, nevaljalac.

se zamisli. On je običavao, kao i mnogi drugi veliki ljudi koje sam ja u životu poznavao, katkada po čitavu uru govoriti sam sobom. To se događaše osobito u takvim trenucima, gdje bi mu se duh sasvim oteo putenosti, te bi govorio i rukama komatao ne znajući ništa o tom. Tako i sada stane ovako sam sobom razabirati:

»Gluho doba noći, mrtva tišina: slast za čovjeka komu je svijet omrznuo, te sebe koji čas osjeća samim; a muka za male, praznovjerne duhove. Ali, da istinu kažem, što se toga dotiče, i ja, premda mogu reći da sam čovjek uopće prosvijetljen, opet se katkada sam sebe stidim, kako me neki čudnovati strah obuzme noću. To su dojmovi koji su nam ostali od mladih godina. Sve uzalud. Ja na priliku nikad, dok sam živ, neću zaboraviti one strašne ali i znamenite noći, o kojoj sam malo prije kazivao Lovri i koja je riješila pitanje svega

života moga. O Bože! Otkad mi se ono prikazalo, od to doba ne mogu sasvim da ne vjerujem u duhove«.

»Nu trice i kučine! Sada valja na posao«, i stane brojiti na prste: »Najprije mi valja načiniti pogrebnu pjesan, kojom ću sutra opjevati pokojnoga Bartola Stonogu. Novce sam već primio i potrošio, a pjesan još na vrbi svirala. Mlada je nedjelja, i u župnika će biti gosti; dakle valja gledati kakav »kyrie«.

»Najprije pjesan. Bože moj! Što znam da reknem o Bartolu Stonogi? Jedno zna sav svijet o njem: da je bio propisna pijanica i prije nego je izdahnuo, kažu, da je litru rakije ispio i tako je — ne upiši mu u grijeh Bože! — pred prijestoljem tvojim pijan stajao. Jer ja, koliko sam o tom mislio, ne znam upravo nikada, što je ono u čovjeka, kad je pijan pijano: duša ili tijelo? I za jedno i za drugo moglo bi se reći. Ja sam poznavao ljude, koji su još sasvim pametno

govorili, a noge ih već tako izdale, da se na njima ne mogahu držati. Tu je očevidno pijano tijelo. A znao sam i takve koji mišljahu da je jedna noga njihova, a druga da nije. Pokojni namjesnik L. . .čki imao je slučajno nešto malo ovelik nos, a na njem do dvije bradavice; pa kad bi se opio, poplašio bi se sam svoga nosa te bi dotle pred njim natraške uzmicao, dok ne bi gdjegod pao i zaspao. Naš seoski knez ima osim drugoga i to, da kad je pijan, ništa ne razabire. Tako se je onomadne, idući kući iz krčme, sa seoskim stupom, na koji se oglasi pribijaju, više od pol ure razgovarao i molio ga da ga kući odvede; a jednoć je, vidjevši nebo i mjesec u bari, poplašio se da se svijet okrenuo, te je sve vrijeme, dok se nije otrijeznio, htio da ga osove na glavu vičući: kad sav svijet stoji, zašto da on sam bude naopako? Ovo su, čini se, slučajevi po kojima bi se moglo suditi da je katkad duša, katkad tijelo, a kat-

kad da je oboje pijano. — Kako mu drago, pokojni Bartol Stonoga naginjao je na sve tri ove vrsti, i ne znam da li su tamo gore, odmah čim je došao, mogli s njim računati. Pijanac je bio i ja drugo ništa o njem ne znam. Što dakle u pjesmi da reknem? Kako da ga hvalim? — Ja držim da svaka nekrepost ima i svojih kreposti. Tako je pokojnik bio u pijanstvu čovjek, dobar kao dan; dao bi košulju sa sebe; izljubio bi gdje bi koga stigao; a zla niti bi šta učinio, niti govorio. A tko zna kakav bi bio, da je vodu pio? To se dakle može na svaki način napomenuti — i to je dosta«.

Sjedne dakle i napiše pogrebnu pjesan u slavu pijanoga Bartola Stonoge kao što su ga u selu zvali.

Zatim izvadi svoj glazbeni repertoar[16] te potraži misu, koja je prviput pjevana g. 17 . . . prigodom

---

[16] Repertoar (franc.) raspored.

posvećenja župne crkve N . . .ke, te je kroz mnoge ruke došla do njega i bila oduvijek ljubimicom njegovom. Zatim potraži ona pomagala, kojima se on obično služio proti monotoniji crkvene glazbe, i izabere nekoliko veselih komadića za interludia[17] i napokon jedan lijepi »deutsch«[18] za svršetak mise. To sve htjede sada pokušati na svom glasoviru, uz koji je on — budi mimogred rečeno — obično i ustima pripijevao, ne da glasoviru drug bude, nego da ne bi zaboravio što svira.

---

[17] Interludij, sviranje u crkvi za vrijeme dok se ne pjeva.

[18] »Deutsch«, ovdje pisac vjerojatno pomišlja na neku vrst plesne glazbe, koja se po njemačkom uzoru svirala i kod nas. Poznato je da u Slavoniji orguljaši katkada još i danas, a naročito na Božić, u crkvi sviraju u plesnom ritmu.

Nu jedva što je jedno dvije promjene »kyrie-a« ispjevao gospodarica Bara opet se iza sna prenula te iščepavši nešto što učitelj dobro poznavaše, premda se u mraku ne viđaše, izdere se na nj:

— Vilovnjače jedan! Zar ti još ne spavaš?

Još ona nije ni dorekla, ali on se već pokupio, tiho se svukao i legao.

I valjade mu otpočinuti od tolikoga duševnoga i tjelesnoga napora te se okrijepiti za novu radnju koja ga čekaše.

III.

Oko četiri ure poslije podne otvoriše se mala, od četiri natrule daske, slupana vratašca školske bašče, i u nju stupi učitelj Pavao Čuturić. Držanje mu je vele ozbiljno i rekao bi svečano. Desnu je ruku zataknuo u oprsje svoga modroga kaputa između dva koštena puceta, gdje u sredini i za treće

prazno mjesto bijaše, a u lijevoj mu je smotak čiste hartije. Gologlav je da mu ništa ne priječi razvoj misli, što mu se bjehu zarodile u onoj njegovoj bistroj glavici; pače je i kose raščupao, jer mu se činjaše nesnosno i to runo, kojim je narav zaodjela glavu čovjeka, pošto mu je već i onako sijelo duha, rojište misli — mozak — zbila u lubanju kano u tvrdi oklop: sužnja, koji svim svijetom vlada u tako tijesnu tamnicu. Za uho je zataknuo zarezanu olovku i uspevši se na jedan kup oplijevljena štira[1] i druge travurine, štono stajaše do vrata, i otkle je lijepo pogledati prama jugu, metnu ono svoje sokolovo oko u žitnu ravnicu zahvativši u krug te čarobne slike i modre planine, koje ravnicu s te strane zaklanjaju, te poče razvaljenima ustima i očima upijati u se miomiris poljskoga cvijeća i mlade, tek za dva

[1] Štir, drač.

tri prsta zemlji otevše se travice; te dok tako s jedne strane prizva u pomoć svih pet ćutila, kojima opći tvar sa tvarju, poniknu s druge duhom u otajstvenu ljepotu prirode, u onu divnu raznoličnost tvora i boja, kojoj se duh njegov divljaše, izvodeći si na pogled ispod crne zemlje i jednolika lišća bijelu i crvenu blitvu, žutu mrkvu, mrki krompir i drugo povrće što ga okružavaše, kad mu ne bijaše rumenih ruža, bijelih lijerova, šarih georgina i drugoga vrtnoga cvijeća. Ne zna gospodarica Bara što je pjesnik, što li pjesništvo i njim sloveća po izbor priroda. Nu sve što Bog tvori, divno je, i velik duh naći će i u najneznatnijoj stvarčici što da ga ushiti. On dakle tim poče buditi u sebi onaj prirođeni, dar, koji katkada, istina, zadrijema, ali zato mu upravo treba da se probudi. Pošto je tako neko vrijeme stajao kao da se odrvenio, trže se najedanput kano iza sna.

»Ha! Evo već osjećam kako se sve kreće u meni. Krv mi je uzavrela, mozak hoće da iskoči, glava da se raspadne. Na posao dok je za vruća!«

I to rekavši dohvati iza uha olovku, razvije hartiju i na dlan je nasloniv pohiti drugom rukom da piše.

Jedno napiše, a drugo mu na pamet padne te tako ono prvo izbriše. Kad je već jednu stranu do pola iskrižao, otrese se ljutito i rekne sâm sebi:

— Nema ništa. Valja mi počekati dok plamen izbukti, dok se bura slegne. Bura, da! Lijepe slike da njom označim ono što se u meni zbiva. I jest mi u grudima kano kada se dignu vjetrovi sa sve četiri strane svijeta. Misli su mi more, a ja njime plovim i brod mi je hitan od jedne obale k drugoj; nema sidra da ga usidrim, nema pristaništa gdje da pristanem. Evo žive slike — ovaj list hartije. Tre-

ba počekati dok se bura slegne. — I tako me jedna prigoda zadešava za drugom. Sad opet da budem tumač mislima i čuvstvima općinara uz povratak Njegove Preuzvišenosti. Zadatak je mučan, ali je i slava zamamljiva. Ne daj, Pavle! Jedna prigoda za drugom jalova prolazi; nu doći će vrijeme, doći će čas, gdje ćeš zaboraviti sve što je bilo i što si bio, od čuda nad onim, što se od tebe stvorilo; gdje sam sebe poznati nećeš. Što ćeš tada reći, Lovro, takmače moj! Tebi Pavao Čuturić nije govornik, nije pjesnik, nije glazbenik; nu ja ti velim da će doći čas gdje će se znati svuda da je Pavao govornik, nije pjesnik, nije glazbenik — i što si najvećma od Boga želim — poglavar tvoj. — Ali sada mi valja poći knezu i starješinama da se dogovorimo kako ćemo sutra«.

To rekavši povrati se iz bašte u kuću i za malo vremena vidimo ga onakva kakva ga vidjesmo u bašči, samo pokrivene glave i sa

drenovim štapom u ruci gdje ide knezu na dogovor.

Knez i kmetovi seoski sjedahu već dugo u krčmi gdje bjehu ugovorili da se nađu čekajući učitelja. Za seoske vlade Petra Valjevca bjehu svi općinski poslovi rješavani mjesto pod lipom ispred grada, u krčmi židova Leporta, gdje onaj, svoje bogate kuće i svega sela mali silnik, sjeđaše sa svojim po izbor vijećem dan na dan pijući kršteno vino nekrštena krčmara. Tu se dočekivahu sve prijave i tužbe, tu se izdavahu naredbe preko seoskih stražara koji vas dan moradoše da sjede na stubama pred krčmom. Tu bijaše i bubnjar seoski; ukratko: tu je bila stolica i središte togodišnje seoske vlade.

Kad učitelj stupi u sobu, pozdraviše ga svi čašama u ruci.

— Dobro nam došao, meštre! Gdje te je tako dugo? Što je prošlo, od onoga ti nema dijela. Nego

sjedi; nisi zadocnio; međer[19] ćeš ga, ako te je volja, još dosta odnijeti. Ej krčmaru! amo čašu i vina!

Krčmar vino donese i položivši ga na stol udari učitelja dlanom po plećima, to jest pozdravi ga, a njemu se lice odmah razvedri.

Iskapivši ih nekoliko progovori učitelj ovako:

— Ljudi! Evo dođoh da se dogovorimo radi dana sutrašnjega. Je li sve u redu, kneže: kola, popudbina i drugo što treba?

— Sve je u redu, meštre, odgovori mu knez; Filipu sam zapovjedio da spremi dvoja kola i da upregne najbolje konje; baba Manda je spremila popudbinu, pa sutra da idemo čim svane. Ti gledaj da s tebe ne dangubimo, a mi smo gotovi. A sada Bog te živio!

Ispiše u zdravlje učitelju i obredavši se još do dva do tri puta skoči najedanput učitelj Pavao Čuturić sjetivši se, da ga čeka još veliki posao doma.

— Da, da, meštre; znamo mi; hajde nebore i gledaj da se opošteniš. Bit će tamo i drugih općina; pa ako ne budemo prvi, da bar nismo posljednji. Ti znaš njemčati,[20] izvijaj kako najljepše umiješ da bude na čast općini, tebi i knjizi koju si učio.

Valja čitateljima pobliže znati o čemu se tu radi.

Vlastelin onih sela čovjek je stranac, rodom Nijemac, i samo katšto dolazi da svomu dobru prigleda — u pet, šest godina po jedanput. A ostao od starine običaj da kadgod među svoje dođe, a oni da idu i da mu čestitaju sretan dolazak, svaka općina za se sa svojim govornikom, obično učiteljem ili bilježnikom seoskim. U to ime evo izabraše i našega Pavla Čuturića njegovi općinari da ih on Nj. Preuzvišnosti privede.

---

19 Međer, bogme, lje, dakle.

20 Njemčati, govoriti njemački.

Tu se dakle radi opet o slavi — slavi koja se do sada osniva na više od pedeset svečanih govora i malo manje prigodnih pjesmotvora,. što on sve u rukopisu brižno čuva ili da, kad uzmogne, to blago štampom svijetu priopći ili, ako ga smrt zateče prije nego što joj se nada, da ga svojoj djeci ostavi.

Došavši kući nađe ženu i djecu gdje spavaju.

To je dobro, mišljaše u sebi. Tišina je mati uzvišenih misli. I tako razabirući užeže crijep, te ga na stol položi.[21] Zatim potegne iz žepa onu istu hartiju na kojoj je prije dva sata počeo crtati velepjesan svoju, te i nju na stol položi, a olovku za uho zadjene.

Zatim za tri koraka natrag od stola otstupi i jednom se nogom o pod uprvši, glavu u vis digne kano

---

21 Užeći crijep, upaliti lojanu svijeću učvršćenu na crijepu koji služi kao podloga.

da zaziva vile pjesmotvorke, i nakon pô četvrta sata ščepa stolac i poodmakne ga te sjednuv pograbi olovku i napiše naslov. Iza toga jedanput postane i onda osmijehnuvši se na svoju posestrimu koja mu se bješe kroz pjesničku maglu utvorila, rukom izmahne i napiše dva prvorođenca toli mučnoga poroda:

Wir hören mündigst
Das Euer Excellenz gekommen
ist gnädigst . . .

— Dobro je! — Hajde dalje!

»Gekommen! . . .«

— Odakle? . . . quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.[22] Hm! Hm! — —

---

22 Quis, quid . . . itd. Čuturić nabraja iz lat. gramatike pitanja koja se stavljaju kad se određuju dijelovi rečenice: quis (subjekt) quid (objekt) ubi (adv. oznaka mjesta) itd.

»Von Wien österreichischen
schönsten Stadt
»Stadt, Stadt, Stadt — — —
»Wo Seiner Majestät Residenz hat«.

— Veoma dobro! — Uh! baš sada mora da hrče. Takva što pjesnika, pa da je u trećem nebu, opet na zemlju obori.

Na to opet isklliješti oči kao Pythia[23] na svom tronošcu i digne se na prstima u vis da srkne malo zraka iz viših sfera te nastavi:

»Von von...?

— Sada ide: Kamo? ·

»Nach Grafthums...
Vor hundert Jahren genannt...,

— Tako! Treba malo i povijesti; i ona imade svoju muzu.

Na to upre oči u jedan sobni kut te stane bubnjati prstima po stolu. Za malo mu se opet stane glava lagano nadnositi nad hartiju, pozorno kao da se štogod iz nje ne istrese i u jedan mah kao bijesan:

— Evo je, evo je! Drž Pavle, ne puštaj!... Sada ili nikada! — zavikne, tijelom na stol padne, a nos s artijom sastavi te na nekoliko dušaka napiše čitavu pjesmu.

— Gotovo je! — duboko uzdahne i znoj si s čela otare.

— Nu sada valja još jedanput pročitati pa onda lijepo za Nj. Preuzvišnost prepisati.

Tud si zasiječe pero i odmota tabak lijepe hartije, što je čivut Leport velikodušno darovao općini, da se na njoj napiše čestitka Nj. Preuzvišenosti. Na hartiji je lijep plavetan anđeo raširio krila s jednoga kraja na drugi te puše u dugačku trublju navješćujući općini veliko veselje sa sretna dolaska Nj. Preuzvišenosti.

Pavao Čuturić, dakle, velikim oprezom na stol položi hartiju, da joj se štogod ne dogodi i napisavši odozgor štamparskim velikim pisme-

[23] Pythia, grčka proročica u Delfima.

nima naslov, stade velikom mukom risati početno slovo W., u koje malo pomalo dođe veći dio grba i cijelo ime Nj. Preuzvišenosti. Prepisavši zatim i ostalo, svuče se i legne.

Sutradan u svu zoru dolažaše mu sa svih strana obećana potpuna odlična toaleta: čižme od g. kapelana, hlače suknene od g. provizura i visoki škrljak od šumara. Bio bi se našao i frak u selu; nu činjaše mu se da će u svom modrom kaputu biti kudikamo uglednijі. Gospoja provizurica zamotala mu i dobar komad pomasti, da si njom namaže brke i glavu.

Odjenuvši se dakle od pete do glave, pristupi k nekakovu ispucanu ogledalu i tu se najprije uredi od vrha glave do ispod nosa, zatim od ustiju do bijeloga rupca, što mu ga je gospodarica Bara kicoški oko vrata svezala. Napokon natjera na glavu malo otijesan škrljak, smota čestitku i turi je u žep, pak oprostivši se s Barom, ode pred krčmu.

Tu ga dočekaše ostali odbornici u svečanu odijelu te ga posadiše s knezom i još dvojicom u kola i krenuše kao svatovi put stolnoga mjesta Nj. Preuzvišenosti.

Tamo se opet pred krčmom ustave, zairu u sobu unesu te sjednu da založe i da čestitku pripreme. Učitelj morade još jedanput prije nego što će u dvor, da si prenačini brke i kose, jer mu se mast bješe putem otopila na suncu. Kad se sasvim uredi, stane posred odbornika te im obretnik poklona ovako protumači: »Vi ste ljudi prosti i ne razumijete kako ide u velike gospode. Zato ne treba da vam mnogo govorim, nego pazite na mene, i što vidite da ja činim, to činite i vi«.

Na to se krenu put dvora. Nu od treće kuće vrati se učitelj u krčmu i još jedanput iz čuture podobro povuče osjećajući da nema još dovoljno odvažnosti, koja je u takvim prigodama glavna stvar.

Općine, koje bjehu prije njih došle, budu najprije pripuštene. Tamo sagleda Pavao i svoga takmaca, meštra Lovru; nu ovajput ni riječi s njim. Kad na njih dođe red, učitelj pred vratima skine s glave šešir i u nj pjesan tako udesi, kako će si u nuždi pomoći.

Ušavši u dvoranu pristupi krepkim, ponešto drvenim korakom k Nj. Preuzvišenosti i duboko se nakloni. Zatim se natrag obazre da vidi, da li je sve u redu i pročita dršćućim glasom najprije naslov pjesme, a onda se još jedanput okrene i odbornike izmjeri, nakašlje se i jasnim glasom počne:

»Wir hören etc.«.

Nj. Preuzvišenost bijaše čovjek malašan i dobro ugojen; i kao što sva velika gospoda imaju u svom držanju nešta osobita, tako i u Njegove Preuzvišenosti bijaše običaj te bi ruke uvijek na trbuhu držao, pa bi ili palcevima prebirao ili, što je još neobičnije po trbuhu bubnjao.

To učitelja malo zabuni i kod osmoga stiha zapne. Ponovivši još jedanput riječi »etlichen Stund« prigne glavu da u škrljak pogleda, a odbornici se svi duboko naklone; i tako još nekoliko puta i to upravo na nesreću kod najneznatnijih mjesta ove pjesme kao što je »Kräuter«, »Stimmen« itd.

Njegova Preuzvišenost već se odavna nešto nadimala krv joj bješe udarila u lice; a kod riječi »ihre Stimmen« ote joj se smijeh. Nu kao što jesu velika gospoda te umiju sve vješto sakriti, tako i Njegova Preuzvišenost već imaše pripravan rubac i učini se kao da joj se je kihnulo.

Učitelj i odbornici pokloniše se duboko i povikaše: na zdravlje!

To Nj. Preuzvišenost još većma razigra te mahnuv rukom reče smijući se:

— Dosta, dragi moj učitelju! Vi ste moj stari pjesnik; znam da mi sve dobro želite. Hvala vam

Pošto ih Nj. Preuzvišenot bješe otpustila, vratiše se u krčmu gdje odbornici učitelja lijepo počastiše kujući u zvijezde njegovo hrabro i sigurno držanje, krepak glas kojim je govorio itd.

A on sav zanesen povika:

»Eh! Što ne bi tamo moga protivnika, inače prijatelja Lovre da vidi, kako se čestita i s velikom gospodom govori. To je najljepši dan moga života i ne bih ga dao za mnogo što ljudi inače slavom nazivlju«.

Kažu da je ta slavodobit tako djelovala na duh njegov da upravo toj dobi imamo zahvaliti nekoliko velikih pjesni, od kojih danas imamo još neznatne ulomke i za naše oko hieroglifične[24] nacrte.

Široko i daleko govorilo se o ovom pjesmotvoru njegovu, a prepisi zaređivali su od ruke do ruke. I

---

[24] Hieroglifične, tajinstvene, nejasne.

mi sačuvasmo jedan za vječitu uspomenu na meštra svih meštrova, Pavla Čuturića.[25]

IV.

»Dakle iza nedjelje ima se Nj. Preuzvišenost ovuda provesti da u našem kraju lovi. Ne bi li to bila lijepa zgoda svečanim načinom pričekati ga i da se manem repa te da se držim same glave, predložiti mu, pače ga na oči uvjeriti o hrđavu stanju škole, opisati mu bijedu učiteljskog života i moliti ga za polakšicu koju ne mogoh dosada izmoliti od njegovih činovnika?«

---

[25] Sam pisac J. Jurković u prvom izdanju svojih pripovijedaka kaže da ova pjesma nije izmišljena, već da je uz ovakvu prigodu sastavljena kako je ovdje opisano. »Ja imam«, veli pisac, »autograf samoga pjesnika kojega sam u glavu poznavao«.

Tako govoraše sam sobom poslije učitelj Pavao Čuturić.

Ovuda mora naići; tuda mi ne može izmaći. Da ga dakle ovdje pred kućom pričekam i zamolim da se dostoji na časak samo uvratiti se u ovo smjerno prebivalište pučkih Muza i vidjeti što se od njih radi. Kuća je sva prokapljiva, i kao što Božje sunce po lijepu vremenu svijetli onamo gdje mu mjesta nije: u stan učiteljev i školu seosku, tako i kiše i vjetrovi gospodare po njim kako ih je volja. Čemu mi drva, kad jedan živalj nije sklonjen pred drugim?[26] Čemu mi krov, kad pod kišobranom toliko puta jedem i spavam? Čemu mi ova četiri ispucana i poduprta zida, da me tko s ulice za nogu ne potegne? A kako je u školi? Polovica djece sjedi

[26] Uzaludno je ložiti kad je sve podrto, pa u kući nitko nije »sklonjen pred drugim«, tj. sve je na sve strane otvoreno.

skvrčena na zemlji; a i oni, što su u klupama, nisu ni jedan čas sigurni za svoj život. Sve je naopako. Tabla mjesto da je crna, izlizala se i pobijelila, te što drugi kredom pišu, to bi meni valjalo ugljenom. Abecedarka otrcana i ogladana: jednomu pismenu fali trbuh, drugomu glava, a trećemu noge; pa kako da u dječjim glavama ne bude sve bez glave i repa? Nu i što bi mi to sve? Ljeti škole nema, a zimi kako će da bude? Tako ljudi videći da nema škole, drže da nema ni učitelja; bira[27] ne daju, već što koji dade od smilenja i dobre volje. Gdje i posljednji seljak ima svoj ručak i večeru, valja učitelju više puta kad zazvoni podne sa ženom i četvero djece prst u zube. I da još nema duševne naslade i hrane, po tjeles-

[27] Bir, lukno, nagrada, plaća što bi je — u tadašnje vrijeme — učitelj imao dobivati od seljana po porodici.

noj bi učitelj već odavna ležao pod crnom zemljicom, strven potrebom i nuždom kakve ne trpe ni ovce ni konji, ali je trpe Božji ljudi, i to ljudi po zvanju prvi, a po uživanju posljednji. Mi smo međer oni volovi, za koje se veli u svetom pismu, da im pri vršidbi ne valja zavezati ustiju, nego im dati što ih ide; a nama se evo zavezuju, nama se ne daje. Mi smo oni magarci, koji ne samo subotom nego i nedjeljom u jamu padamo, pače iz te jame nikada ne izilazimo, pa nema nikoga da nas iz nje izvuče. Nu možda će i nama doći dan izbavljenja. Baš mi je drago da mi se evo ovako duh razmahao; eto mi gotovih dokaza, koje ću sve sastaviti u jedan memorandum[28] te ga predati Nj. Preuzvišenosti. Vidio sam da do mene nešto drži; sad ću vidjeti, koliko mu je stalo do njegova stara pjesnika! Ta ne treba mi drugo, nego da potražim onu molbenicu, što ju

[28] Memorandum, pretstavka.

je prije četiri godine podnio učiteljski zbor okružnomu nadzorništvu, a ja — da, ja je sastavljao. Ono su argumenta perpetua,[29] i što je onda valjalo, valja i danas od riječi do riječi«.

Nato otvori stolnu ladicu i izvadi svežanj pisama te našavši spomenutu molbenicu sjedne odmah da je prepisuje.

»A sada valja da se dogovorim s Barom, kako ćemo urediti svečanost. Župniku neću da govorim o tom, jer on je, budi među nama rečeno, čovjek dobar, ali čovjek, koji se slabo razumije u takve poslove«.

V.

Od to doba vidimo nekoliko dana uzastopce učitelja Pavla Čuturića opet nakon toliko vremena kod svoga kista, s kojega bi danas sutra bio također slovio slavom um-

[29] Argumenta perpetua, trajni dokazi.

jetničkom, da ga nije udes bacio na stazu znanstvenu, na kojoj se međutim također beru lovorike, pa treba i drugima štogod ostaviti. Nu ono malo, što je on razumio slikarije, sada mu je upravo dobro došlo. Vrata je zabravio, da mu nitko ne ulazi u sobu i da stvar ostane tajna. Na stolu je razastro tri velika tabaka modre, debele hartije, koja na selu morade da valja mjesto risaće. On, kao što je u svem bio čovjek vješt i ništa mu se otelo nije, tako je i ovdje pogodio kako treba. Znadijaše da Nj. Preuzvišenost uživa u svom grbu obiteljskom. Pronađe, dakle, kako bi iz sastavinâ grba složio više samostalnih slika. Sjećaše se i krune nad grbom. Razgoli dakle tu heraldičku[30] kombinaciju na tri posebna dijela.

Najprije uze risati jelena. Nu što će sa samim jelenom? Odluči,

[30] Heraldički, ono što se tiče grbova.

dakle, okružiti ga primjernom stafažom.[31] A što jelenu dolikuje ljepše nego li lovac? S jednoga dakle kraja načini strmu pećinu i za njom lovca, koji se samo od pasa viđaše, kako se iza pećine natkučio te na jelena pušku opaljuje. Jelena je načinio u onom tragičnom trenutku, kako se upravo pogođen zrnom iz puške prekobacio, zableknuo i noge u zrak dignuo. Oko njega načinio travu i, jer upravo bijaše još toliko mjesta prazna — do njega pružio lovačkoga psa.

Potom uzme drugi list. Ribe su mala stvar, a hartija je velika. Ribe žive u vodi. Načini, dakle, vodu i tim si prištedi mučno risanje cijelih riba. Učini, dakle, da sve tri ribe u jednom redu proviruju glavom iz vode, kao iz koša guske, kada ih nose na pazar. Nu što je to sve? — Kao što na prvom listu, tako i ov-

[31] Stafaža, pratnja — manje važna.

dje nariše lovca s udicom; ali da ga ne slika svega, zakloni ga panjem iza koga da na ribu vreba. Lovački prizori stajahu u savezu sa samom prigodom svečanosti, jer kako re-kosmo, Nj. Preuzvišenost imaše u-pravo taj dan loviti u hataru općine R.

A sada dođe kruna. Nju je osobitom pomnjom snimao s naslovnoga lista jedne školske knjige, gdje pod njom stojaše: »s dozvolom poglavarstva«. Kod krune mu se učini najpriličnije naslikati pod nju glavu same Nj. Preuzvišenosti. Tim mišljaše, da će visokomu gostu osobito ugoditi. Nu bijaše još s obje strane mnogo prazna mjesta. To ispuni s dva lonca cvijeća, koja postavi uz okrunjenu glavu Nj. Preuzvišenosti.

Nećemo se ovdje upuštati u rasuđivanje njegove umjetnosti. Nu za jedno ga moramo ispričati, što su mu mnogi prigovarali, da naime boje nisu svagdje dolikovale pred-

metu. Nu tu si on ne mogaše inače pomoći, već gdje mu oskudijevaše prave boje, tamo uze onu koja je najbliža. Tako je na pr. Nj. Preuzvišenost izgledala u licu kao da je taj dan cigle vozila; jer ne bijaše boje koja ide za meso.

Utom dođe i ponedjeljak. Vrijeme je bilo lijepo, i tako su đaci sve prošle nedjelje provoditi idilički život na polju i u planini za ovcama, kozama, konjima itd. A sada mu ih trebovaše nekoliko djevojaka. Valjade mu dakle uoči dana, kad je sve kod kuće, zaići po selu i zamoliti ljude da mu nešto djece pošalju u školu. Bara je vas taj dan plela vijence i uređivala školu. Zidovi bjehu zastrti velikim rupcima svakojake boje i po njima isprikopčani vijenci raznovrsna cvijeća. Nad stolicom učiteljevom bijaše golem vijenac od samih georgina i u njem cvijećem upisan pozdrav »vivat«.

Ponedjeljak je dakle osvanuo. Čuturić se digne u svu zoru i pre-

gleda sve u školi. Po tom razveže svežanj pisama i položi s jedne strane povelju, kojom je imenovan za učitelja, a s druge pomenuti memorandum. Zatim ode još jedanput u vrt i ondje načupa trave te njom pospe pomost[32] školski da Nj. Preuzvišenost bude meko hoditi.

Uto prispiju đaci i djevojke te budu najprije nakićeni: djevojčice georginom za svako uho, potom jednom za njedra, jednom za pas, a poslije moradoše uzeti još u svaku ruku po jednu. Momci jednom za šešir, jednom za prsluk, a poslije dobiše još po jednu u svaku ruku. Zatim pokušaše ispjevati kratku pjesmicu: »Sinu sunce na zapadu« — jer Nj. Preuzvišenost dolažaše sa zapada — štono je bijaše učitelj upravo za tu prigodu sastavio te se pjevaše kao božićna pjesma: »Čestit svijetu danak svanu«.

---

32 Pomost, pod.

Kad to sve obavi, odabere od ostale djece tri grbonoše i njima dade svakomu po jedan dio grba u ruke te ih postavi u red, tako da kruna s likom Nj. Preuzvišenosti dođe u sredinu. Zapovijedivši im da budu u miru, ode i preodjene se sasvim onako, kao što je prije osam dana Njeg. Preuzvišenosti čestitao; budući je već sedam ura odbilo, iziđe pred kuću i stane za dud, da čeka visokoga gosta ponavljajući sve jednako njemački govor kojim imadijaše pozdraviti Nj. Preuzvišenost.

Poslije četvrt na osam usta zvrka kočije iz daleka; a on u živi čas kapu s glave skine, brkove i opravu ponamjesti te iziđe malo napolje iza duda, odakle je Nj. Preuzvišenosti na pogledu.

Kad se kočija približi, on mahne kočijašu rukom da stane i ovaj stane. Učitelj pristupi i poklonivši se tri puta počme: »Euer Excellenz —«

Kočijaš kad to vidi, izdere se na nj:

— Sam vas vrag nosi; zar ne vidite da Nj. Milost spava?

U to se Nj. Preuzvišenost iza sna prene i videći da kola stoje, prepadne se te htjede da skoči upravo na onu stranu gdje učitelj stajaše. Spazivši njega trgne se natrag i dosjeti se odmah jadu.

Učitelj, prepadnuvši se od mrka pogleda Njeg. Preuzvišenosti, ne znade što da počne. Amo mu šešir iz ruke na zemlju pao, a onamo mu se kosa od straha naježila i brci mu se počeli odvijati, kao što se odmata trava satovka, kad se djeca njom igraju. Usta da proslovi. Ruke mu visijahu po običaju svaka na svoju stranu niz noge, i uzalud mu bijaše micati s oba palca — kao da vesla — ne bi li mu se pokrenuo brod govorništva — ne mogaše da progovori.

Njegova Preuzvišenost, kako bijaše čovjek inače dobar, videći gdje

se učitelj kao pile u kučine zapleo zapita ga ljupkim glasom:

— Što je, moj učitelju?

Usta mu se ne razriješiše, ali ruke mu se razdrveniše, i sve što mogaše bje, te rukom pokaza na školu.

Njegova Preuzvišenost, da ispuni volju ubogu čovjeku, siđe s kola i pođe u školu. Kad dođoše pred vrata, požuri se učitelj da mu ih otvori i uniđe za njim; nu u toj velikoj revnosti noga mu se po masnoj travi omakne i on padajući nauznačice sruši ga rukom pa ga tješaše radi nesreće; a on mu neprestance odvraćaše:

— Oprostite Vaša Preuzvišenosti, nije bilo hotimice.

Djeca čineći svoju dužnost zapjevaše, dok još učitelj padaše: »Sinu sunce na zapadu«; ali im on mahnu rukom da šute, i tek kad se bješe opet osovio i Nj. Preuzvišenosti ispričao, zapovijedi da se s nova pjeva, a on sam odmjerivaše takt.

Nj. Preuzv. odmah kod prvih stane izjavljivati svoje zadovoljstvo neprestanim »vrlo dobro« i »dosta je«, tako da učitelj napokon upućen o povoljnu uspjehu pjesme, presiječe pjevanje, kojega se jeka odbijaše od zidina školskih u šarom raznoglasju, tako da je Nj. Preuzvišenost bila prisiljena da si malo pročisti uši.

Po tom imadijaše držati govor, u kom se učitelj ispričavaše, što se evo osuđuje Nj. Preuzvišenost na pol puta ustavljati itd.; nu i tu se Nj. Preuzvišenost nekako spasi popleskavši učitelja po ramenu.

Tada uze ispitivati djecu, od koje nekoja moljahu, druga čitahu, a treća kazivahu: po čem se pozna, kad će kiša; da li guske i ostale životinje imaju svoj jezik; zašto se čovjek strese, kada ga smrt preskoči itd.

Napokon zapita učitelj jednu djevojčicu: gdje se rodio Spasitelj svijeta, i kakav se odatle izvodi praktični nauk za nas? A djevojka mu odgovori: da kad je njemu bila dobra štalica, mi da ne tražimo bijelih dvorova; kad je on mogao spavati na slamici, mi da ne tražimo mekih dušeka; kad je on mogao s volom i magarcem pod jednim krovom stajati, zašto da i mi... Tad joj učitelj presiječe riječ:

— Dosta je, dijete moje, — jer valjade, sve, što djeca govorahu, protumačiti Nj. Preuzvišenosti na njemački.

Nj. Preuzvišenost, koja već svega bijaše sita, pohvali ukratko sve, primi memorandum, koji mu učitelj uz duboki poklon predade i izlazeći na dvorišna vrata reče mu:

— Za nedjelju dana dođite momu nadstojniku po odgovor, a držite se pomalo i općine.

Kukavni učitelj znadijaše dobro, što će to reći: »nadstojniku po odgovor« i »općina«, pa misleći uza to na nesreću, koja mu se malo prije dogodila te glavni dio svečanosti uništila, zatim na kobni odgo-

vor o jaslicama gospodnjim, uzdahnu duboko i reče:

»Da, da gospode! Tvojih osam blaženstva jedina su naša blaženstva«.

Za osam dana nalazimo učitelja skupa s ostalom svjetinom u letvama pretinjenom tobožnjem pretsoblju Njegove uglednosti g. nadstojnika. Pandur vlasteoski proziva redom ljude, kako ih kazuje g. nadstojnik. Najedanput zavikne:

— Učitelj Pavao Čuturić!

— Hier, odjavi se on.

— Evo vam Vaše molbenice s rješenjem, reče nadstojnik i pruži mu onaj poznati memorandum preko ramena, kako mu stojaše za stolcem i nepogledavši ga u lice.

Učitelj, koji bješe odlučio da danas neće štediti riječi kud puklo da puklo, ne htjede da se odmah ukloni, nego stade za stolcem Njeg. uglednosti i čitaše rješenje. Ob instantes hoc anno penes ovile, stabula, caeteraque aedificia oeconomica multiplices reparationes, petito deferi non posse.[33] Kad to pročita, kako bijaše čovjek čedan, ne htjede da čini prostačina, nego kako će fino prevući ispod nosa nadstojniku tu nepravdu, reče mu smiješeći se — kako mišljaše — ironične:

— Hvala vam, gospodine nadstojniče.

Ovaj pako uze to pod istinu i odgovori naklonivši se:

— Na malu, učitelju.

Na malu da, mišljaše u sebi učitelj i tek na stubama dvorskim šaku stisne te obazrijevši se nekoliko puta tamo i amo, rekne oštro i glasno nadstojniku u drugom spratu: Na malu! Što na malu? Na ničem! i tako si iskalivši srce na nadstojniku ode seoskomu knezu.

---

[33] Ob instantes ... itd., molitelju se ne može podijeliti zbog mnogostrukih popravaka ove godine: uz ovčarnicu popravak štale i drugih gospodarskih zgrada.

— Dobar dan, kneže!

— Bog daj, učitelju!

— Brate kneže. Sad nema više šale, već gledaj s općinom da mi popravite kuću. Ne samo da je sramota za općinu, nego ja mogu svaki dan u njoj skupa sa ženom i djecom izgubiti glavu. Pa da bar tom prigodom uzbude i vaše djece nekoliko, te bi u napredak bili valjada malo pametniji.

— Učitelju moj, odgovori mu knez, sve je to lijepo i toliko puta se već mislilo na tvoju kuću. Nu ove godine valja pokriti općinsku krčmu, valja stražu, valja nam, kako smo se zavjetovali, sagraditi pred selom kapelicu svetomu Antunu.

— E, tako li je to? ražesti se učitelj. Onamo su preče ovce i koze, konji i volovi nego li učitelj i obitelj njegova; a ovamo se gradi krčma i straža, a učiteljevu stanu što Bog dade! Sebi pravite zaštitnike, da vam brane marvu i polja. Ja ne

trebam ni jednoga od njih. Tko će dakle zaštićivati mene i moju dječicu? Sveti Antun, nije li kneže?

— Tko mu drago; ele, ti si zabilježen posljednji.

— Bog će mene čuvati, braniti kao i do sada. Gradite si ovčare i štale, da vam ne pokisnu ovce i da vam ne zebu konji i volovi, a ja ću projom i kiselicom kao i do sada. Nu i ti kneže, i ti nadstojniče, ne daj meni Bože, kao što se tvrdo nadam, sjesti na onom drugom svijetu uz prijestolje Božje, pa da vas dvojicu, a i Nj. Preuzvišenost — budi među nama rečeno — smotrim kao onaj Lazar evanđeoski na dnu pakla, gdje jedan drva tovari, drugi vozi, a treći vatru loži; pa da onda vi smotrivši mene stanete zalamati rukama i vikati što vas grlo nosi: »Slatki, ljubezni meštre Pavle! Daj nam dobaci štogod, da se uspnemo k tebi«; a ja bih onda uzeo

kakovu podugačku gužvu,[34] pa bih vam je dodao; a kad bi bili jedno dva do tri hvata od zemlje, onda bih vas najedanput — zvec! o zemlju. — I tako, kao što iz svega vidim, učitelj je zbilja samo prognanik na ovom svijetu, a prava njegova domovina je tamo gore.

VI.

Kako se doznaje iz književne ostavine učitelja P. Čutūrića, imenito iz njegova dnevnika, koga ulomci evo pred nama leže, morao je on dvije tri godine poslije ovih događaja umrijeti; jer opisavši još jednu učiteljsku skupštinu, u kojoj je on opet pero vodio i upisavši govore, koje je tom prilikom držao, zaključuje svoj dnevnik ovim riječima: »Budući pako da osjećam, da mi doskora valja umrijeti, s toga se ovim — salvo de reliquo creatoris in creaturam dominio[35] odričem već unapred svijeta, i što mi još preostaje vremena, to ću da se za smrt pripravljam. Ako se međutim ipak sluči štogod znamenita, što bi za moj život bilo od kakve važnosti, to će se naći u koricama moga molitvenika«. Uostalom, na tom molitveniku, ništa se drugo ne nalazi zabilježeno, do nekoliko oka veresije u krčmara Leporta i da se 14. travnja otelila krava zekulja, a 29. da je tele mesaru prodano skupa sa kravom.

U seoskom zapisniku stoji, da je — kao mnogi drugi veliki muževi staroga i novoga svijeta — sahranjen na općinske troškove; što se također za dopunjenje životopisa napomenuti mora.

Njegovi rukopisi nalaze se u dječjega skrbnika, koji ih čuva kao znamenitost neku, i još nije pravo

[34] Gužva, savijeno od gipka prućа u obliku užeta.

[35] Savlo de reliquo ... itd., ne pačajući se u gospodstvo stvoriteljevo naprama stvoru.

odlučio, kojem zavodu da ih pokloni. Nama ih je ustupio samo za porabu, te iskreno ispovijedamo da nam je žao što ništa nije potpuno, već moradosmo pobirati po ulomcima, gdje šta znamenitije mogosmo naći. Ima i boljih proizvoda pera njegova nego što je dnevnik, koji među rukopisima dolazi pod latinskim naslovom »Commentarii Pauli Csuturics ludimagistri R... sis«,[36] ali tim bi trebao velik komentar, koji posao ostavljamo drugima.

Pavao Čuturić bio je jedan od onih ljudi, koji su i umrli, a nikada pravo ne znali, zašto su se upravo rodili. Laćali se ovoga i onoga, samo jednoga ne — zašto su možda upravo bili. Čovjek inače dobra srca, koji se mogao nad svačim rasplakati, nad zaklanim piletom, a kamoli ne nad nesretnim čovjekom. A sam bijaše nesretnik i mučenik ovoga svijeta srijed umišljene svoje sreće. On si je sam vračao od zla dobro, od siromaštva bogatstvo, od nužde krepost, od neukosti znanje i to bez ikakve čarolije: čašica vinca, jedan dan dobar između deset hrđavih pretvaraše mu pakao u raj. Ako ga gdje uspituju, kako je živio, a on će reći: onako, kako sam znao i mogao. Bio je uostalom niska, malo nerazmjerna stasa, kratkih nogu i dugačka tijela; jake kose, koju je uvijek na oči natjerivao; dugih ruku, koje je samo u osobitim prigodama dizao, inače su mu uvijek visile i u govoru je obično samo palcevima kretao i prebirao. Imao je mnoge pogreške i običaje velikih inače ljudi: mucao kao i najveći govornik stare Grčke; uvijek se jednako odijevao kao Napoleon veliki; ljubio čašu vinca kao Lesandro; bio u nuždi s malim zadovoljan, a u svim nezgodama života ravnodušan kao Sokrat i Diogen. Inače je malo govorio, a mnogo mislio. U običnom go-

[36] Commentarii... itd., dnevnik Pavla Čuturića, učitelja u R.

voru imao je tri poslovice kojima je govor izmjence preplitao: »Kako da kažem«, »Što ti ja znadem« »I tako dalje«; a svečana mu je poslovica bila: »Sic itur ad astra!«[37]

---

[37] Sic itur ad astra, tako se ide do slave.

TIMOTIJA PATKOV

I.

Dobom je godine zima, pristupom baš 29. veljače 185., a dan čisto proljetni. Uz jugovinu kiša se dan prije silno izlila, a onda sunce pripeklo. Eto upravo za goru sjelo, a mene na seljačkim kolima, duboko u blato nogama mijeseći, vuku dva slabašna konja. Ne voze cestom, jer tuda ceste nema; niti idu ravnim pravcem, već tamo amo preko brvna, slogova, jaruga, kuda se lašnje i prohodnije učini kočijašu, staromu Damjanu, koji je već od teške vike promukao, a od neprestane mlatnje po ubogim šikuljicama[1] već mu ruka odrvenila. Pet koračaja idemo, a za deset stojimo i počivamo.

---

[1] Šikuljica, kljuse, slab i mršav konj.

— Hoćemo li, Dako, stići za dana? upitam ga ja.

— Hoćemo gospodine, ako se dadne od puta i od ovoga nesretnoga ždrebeta.

Imasmo uz kobilu ždrijebe jedva od četrnaest dana. Koliko je siroče i po sebi nejačko, tud mu je još izvlačiti nogu po nogu iz gusta gliba, te bi svaki čas u njen ogrezlo i zaostalo.

— Opet ga nema, reče obazrev se zlovoljan Damjan. — Na mali! Na mali! uzviče se ne znam već koji put, ali ždrebetu ni traga ni glasa.

Mati, kano da razumije kočijaša, uzvriska se i ona te ogledajući se nemirno stane poigravati. Na njezino i Damjanovo dozivanje napokon se mali odnekle iz daljine oglasi.

Damjan skoči s kola, meni uklopi uzde i ode. Za deset od prilike časova vrati se noseći, kakono se

telići i janjci nose, na plećima ždrijebe do ispod trbuha blatno.

— Ne pomaže, gospodine, stane se moliti i ispričavati; valja ga u kola uzeti, inače ne stigosmo do zore. To rekav ždrijebe u kola meni uz noge uvali te hajde dalje.

U tom kaljavom i nemirnom društvu igrajući se za nevolju s konjčem, koje mi zadovoljno lizaše ruke — a hotijaše i lice — stignemo, upravo se mrak hvatao, u selo gdje sam imao prenoćiti.

Pred seoskom krčmom kola stanu, a ja, skinuv se i prebaciv kabanicu i torbu, uljegnem.

Odmah u prvoj sobi, koja bijaše općinska, nađem oko ćorava. Na glavi mu pletena šarena kapica, kako je krčmari obično nose. Odijelo mu pristalo: od modra sukna okratka, ovčjim bijelim krznom potstavljena, a crnim opšivena haljina, i isto tako modre hlače u visokim čižmama.

— Ima li što večere, i može li se noćiti? upitam ja.

— Kako ne bi? Bit ćete posluženi, kako valja i jednim i drugim, odgovori on skinuv kapu tihim glasom, poniznim držanjem i prijaznim posmjehom, po čemu mi se učini čovjek blagoćudan i udvoran.

— Gledajte mi najprije večeru, reknem ja, jer sam izgladnio ljuto.

On ode, a ja sjednem te se uzmem razgledavati po sobi. Stijene bijahu unaokolo narešene smrkovim vijencima i guirlandama[2] od šarene hartije. Na jednoj od dugih drvenih klupa pružio se izuven te hrče čovjek crne kose i brade, smeđe masti, suh kano trta,[3] sin juga; a do njega na verklecu zamotan do glave prnjavom kabanicom leži hranitelj mu — majmun, te još budan, nemirnima očima tamo amo pogleda.

---

[2] Guirlanda, puzav cvijet.

[3] Trta, suha šiba.

Bijahu još dvije sobe za odličnije goste: jedna za blagovanje, druga za spavanje.

U onoj prvoj, vrativ se krčmar, prostre na posebnom stolčiću za mene.

— Izvolite gospodine, ovo je soba za gospodu; večera će odmah biti.

Dignem se i sjednem za svoj stol. U istoj sobi na protivnoj strani bijaše na povećem stolu prostrto za petero. Uza svaki pladanj namještena boca vina, a u sredini stola posuda s velikom kitom rukotvorenoga cvijeća. Sva stolna sprava bijaše kako za njih tako i za mene čista i uredna.

Moje se jelo donese, i krčmar, staviv ga preda me, te držeći kapu u ruci, nakloni se i htjedne da ode.

Kako mi se čovjek na prvi mah svikao, zamolim ga da, ako nema drugoga posla, sa mnom u društvo na razgovor sjedne.

— Kako vidim, vi u ovom ma-

lom mjestu imate ipak po malo gosti, primijetit ću ja.

— A, prođite se, gospodine. Nisu to svagdanji gosti. Odakle bi u ovom prnjavoru? Da nije druge štokakve trgovine, krčma me ni suhim hljebom hranila ne bi. Već sam pozvao dobre prijatelje; danas mi je imendan.

— Čestitam Vam, reknem i pružim mu ruku.

— Hvala, odvrati on.

— A tko su Vam gosti? zapitam ga ja.

A on nastavi:

— Trojica su domaći; mješoviti ljudi, ali skladni prijatelji — vidit ćete ih; a četvrti je stranac, koji nam katkada u goste dođe, Timotija — tamo u selu zovu ga »gospodin Timotija« — husarski stražmeštar[4] na cesarskoj penziji od osam forinti na mjesec, ljudina, oštar vojnik; kad govori kao da sabljom

[4] Stražmeštar, narednik

siječe, inače blagoćudan kano jagnje, veseljak — i njega ćete vidjeti, ... ljudima, velim vam. U selu N. gdje živi, bijah prije krčmarom; tamo se sprijateljismo i ostasmo prijatelji. Ja sam, kako vidite, siromah prost čovjek. Kaže se — oprostite mi što ću reći — da s gospodom nije dobro trešnje zobati; nu Timotija! ... carski stražmeštar ... dakako; čast i poštenje; ... ali čovjek, ama ha!

On to doreče, a u sobu upadoše dva čovjeka u živu razgovoru.

Postaše kod vrata.

— Kakova računa? reče jedan. Nije to samo računa radi, već je to i s drugih, astronomskih i bi reći kosmičko-policajnih razloga, jer ni zvijezde ne mogu činiti što ih je volja ... Hvala lijepo! ... Vi znate da svagdje i u svemu mora biti red.

— I te kakav red, reče drugi.

— Dakle vidite! ... Ako je istina — što ja uostalom ne vjerujem — da se ova naša zemlja poput

lopte po zraku toči, a mjesec da je prati: to onda da mjesec i kano trabant ide za njom ili kano noćni svjetlonoša — za što ga ja držim — da ide pred njom. A da se s vremenom na tom putu ne sukobe, određeno je da mjesec u četiri godine za jedan dan pozaostane ili poodmakne, jer bi inače bilo gotovo zlo, čineći ta razlika samo u dvadeset i četiri godine već punih šest dana; jer četiri put šest jesu dvadeset i četiri. Jeste me razumjeli?

— Neka vas bijes razumije, otrese se onaj drugi. Vi mislite da se zvijezde po nebu kano pijani ljudi po ulicama teturaju i guraju.

— Ja toga ne mislim; ali ne mislite ni vi, da je sve, što kojetko napiše, sveto pismo. Uostalom o tome neka je za danas dosta.

Koji to govoraše, čovjek je neobično velik, krupnih kosti, jake, ponešto spljoštene glave, niska čela; bujne, vrane, prosijede, debelo namazane i kruto priglađene, uz o-

ba slijepa oka zakovrčene, a iznad čela poput kukme[5] u vis natjerane kose; gustih, također kruto namazanih te poput dvaju vretena ispod nosa ravno ispoprijećenih brkova. S tom golemom tjelesinom u čudnovatoj i neugodnoj opreci stoji tanak, gotovo dječinski glas. Odjeven je dugačkim kaputom i širokim hlačama od crna, već prilično izglodana i zamrljana sukna. Oko vrata mu zlatan lanac, u lijevom uhu naušnica, na prsima velika čioda,[6] a na kažiprstu desne ruke ogroman prsten. U toj mu ruci debela, gore i dolje srebrom okovana i svilenom kitom obavita trskovača. Kada govori, ruke si tare kano da sapunicu muti.

To je gospodin Nićo ili Nikifor, seoski brico, općinski zastupnik,

---

[5] Kukma, uzdignuta kosa na glavi kao u nekih ptica.

[6] Čioda, gumbašnica, bumbača (Spenadl).

nadriučenjak; knjige čita, s popom se druži, vrijeme proriče i, gdje ga zovnu, liječi.

Drugi je čovjek vremešan, zarudjela nosa, raščupane i po čelu pale kose. Graoraste oči natkrile mu obrve, a kao male četke strše uski podrezani brci. Nesigurno nasađenoj, rasklimanoj glavi uporištem služi krut, crn, visok, bijelo zarubljen ovratnik, u koji je do preko brade propao. Držanje mu je ukočeno, glas krešteličji. Odijelo: suri kaput sa žutim kovnim gumbima, klobuk i crne hlače, sve mu je tijesno i kratko. S traga mu iz jednoga žepa napolak visi modar, bjelopjegast rubac, a iz drugoga viri kamiš s progriženom zarogom.[7] O pucetu s prijeda niše se kožna duhankesa.

To je mjesni učitelj.

Krčmar i ja s njim slušamo pozorno taj razgovor, i kada brico od-

[7] Zâroga, na kamišu koštan kraj koji se stavlja u usta.

siječe: »O tome neka je za danas dosta« — diže se krčmar i pristupi k njima.

— Tako da, reče. Prođite se danas mudrolija. Mjesec će ići kuda je i dosada išao; a vi hajdete, ne da mudrujemo, već da živujemo.

Uđoše. Pozdravismo se, i to stoprv[8] opazih da je brico u jednu nogu šepav.

Razgovarasmo se kako među nepoznatima biva o koječem: o vremenu, hrđavu putu; iscrpismo na moja zapitkivanja svu statistiku onoga sela i upravo govorasmo o posljednjem plesu, što ga mjesna i izokolna elita bijaše dala prošlu nedjelju u toj gostioni.

U tom pozdravljenje zazvoni, a brico i učitelj rekoše zajedno: dok odzvoni, eto nam i Pavla.

— A i gospodin Timotija, kako je točan, odmah će biti tu, doda krčmar.

[8] Stoprv, istom, tek.

Za nekoliko časova otvore se lagano vrata i kroz njih se gotovo protisne u sobu čovjek pristar, sav obrijan, popu nalik. A i dugačka siva, do ispod grla zakopčana haljina, visoke čizme, oko vrata crn debeo rubac i izlizan svilni klobuk kažu ti crkvenjaka. To je majstor Pavao, bivši krojač, sada župne crkve zvonar.

Nazove nam »hvaljen Isus« i pokloniv se malim crkvenim poklonom na sve strane, ključerinu, što u ruci držaše, u žep spusti i sjedne. Ruke iznad trbuha sklopio i ništa ne govori već samo očima prevraća, oblizuje se i iz limene burmutice nos potprašuje. Svega čovjeka i sve držanje mu spravio bi u dvije riječi: deo gratias.[9]

Mučanje, koje za tim nasta, prekine učitelj kazivanjem o nekoj košturini, što se je nedavno blizu njihova sela našla, pa je »gospoda« nekamo otpremila.

---

[9] Deo gratias, hvala Bogu.

Brico zavideći učitelju, već radi mene, taj učeni thema,[10] preote mu riječ kano kokoš zrno te tonom čovjeka, koji stvar razumije, preuze:

— To je košturina nekakve nemani, što je filosofi mamutom zovu. Ako je zvijer pretpotopna — u što ja nikako ne vjerujem — tada je bar jedno jasno, jer to sámo ime kaže, a to je: da joj je domovina bila Turska.

Tu bi se jamačno učitelj i brico bili opet zavadili, da ih ne prepriječi dolazak posljednjega gosta.

Ostruge zazveketaše, a Timotija Patkov uđe u sobu sa svjetiljkom u ruci. Silno je vrata otvorio, a još silnije za sobom zalupio.

— Dobar večer, gospodo! pozdravi krupnim glasom, a oštrim izgovorom i stupajući naprijed već iz daleka pružaše jednom rukom svje-

---

[10] Thema, predmet razgovora, raspravljanja ili pisanja.

tiljku a drugom štap i stivenu[11] lulu da mu se prihvati.

Krčmar mu u susret potrči i prihvati oboje, svjetiljku ugasi te je na stolčić kraj zida položi, a štap i lulu u kut prisloni.

— Ne tako, Todore; znate da ja toga ne trpim. Red u mene donosi da sve mora biti na jednom mjestu, kako će se lašnje naći. Evo vam i kape, pa tamo na onoj stolici da mi je sve zajedno.

Tada istom mi drugi dospjesmo da se s glavnim gostom pozdravimo.

Da lijepe glave! Da sam slikar, sad bi je naslikao. U starca od sedamdeset godina rijetko je lice one jedrine, rijetke su oči onoga žara, rijetki zubi one potpunosti i zdravlja. A kako još tu glavu lijepo resi kano snijeg bijela, gusta, kratko ostrižena kosa od koje moraš pomisliti da nijedna vlas ne fali. — Lijepe glave, a čudna čovjeka!

---

[11] Stiven, lula od stive (vrst rude)

Starac je stasom dosta velik i kano svijeća ravan; jak, pun, ali ne debeo; oštro govori, oštro stupa. Koliko nije nego stražmeštar, drži se kano maršal.

Pođoše večerati. Timotijom stol začelili; njemu s desna posadili bricu, s lijeva učitelja, do njih zvonara i domaćina.

Prije no sjedoše, uze zvonar lomatati krst kano mlatilom i, domoliv, jelo prekriži. Za njim se i drugi prekrste i to Timotija, brico i krčmar po obredu istočne crkve.

Sjedoše. Zvonar ukreše svijeću, učitelj se iskašlje, brico ruke protare te za žlicu.

Uz štokakav sitni razgovor ispiju se zdravice jedan napijajući drugomu. Razigravši se društvo, nasta pripovijedanje; a ja, umoran kako bijah od puta, digoh se od svoga stola i oprostiv se odoh da legnem.

U vratima, koja nas rastavljahu, bijaše okno od stakla, a postelja mi tako namještena, da mogoh sve vi-

djeti. I od razgovora čuh svaku i nesetnu;[12] jer drugima bijaše jedva toliko dano, da gradivo namiču, a raspravljaše ga ponajviše gromki glas stražmeštrov.

Ležah, ali ne mogoh spavati, što od vike, što vezan smiješnom zanimljivošću razgovora.

Domaća mačka, što Timotiji sjedaše na krilu, a on je hranijaše odrescima sa svoga pladnja, bje povodom raspravi, što je po svom običaju zametnu brico — učenjaci bi rekli »o životinjskoj duši«. U potvrdu teorije, po njima zastupane navođahu se u jagmu primjeri, dokazujući jedan da od njegova psa, drugi da od njegove kokoši razbludnice, treći da od njegova praseta pametnijega i mudrijega stvora pod nebom nije. Samo učitelju i zvonaru činjaše se da ne smiju pristati uz ove izvode bričine kano protivne kršćanskomu nauku, i stoprv tom prilikom opazih da je zvonar mucav.

[12] Nesetan, neznatan.

— To je sve ništa, prodere se Timotija dignuv obje ruke. To je sve ništa naprama mojemu doratu. To je bio moj konj.

Učitelj se nakašlje, zvonar se oblizne i svijeću ukreše, a brico izbulji oči u pripovjedaoca.

Timotija ih redom pogleda pa nastavi:

— Kano konj, premac šarcu Markovu; a što se razuma tiče, pametniji od mnogoga čeljadeta. Kada bih ga od milosti prokšio,[13] poigravao bi pod menom sitno kano u kolu djevojaka; a kad bih mu u kreševu podviknuo: »Drž se doro, dobro moje!« — da vidiš hale![14] Što ja sabljom glave otsijecam, to ih on kopitama razbija — pucaju lubanje kano suhe tikve.

»Jednom bijaše u nas zapovjednik, više gizdelin negoli vojnik; gospodsko dijete; ne bilo za drugo, pa

[13] Prokšiti se, maziti se.
[14] Hala, zmaj.

ga turilo u vojnike. Puščanoga praha nikada ne omirisao, a mošusom vonjao da su sve ljudi i konji oko njega kihali. Mjesto smrti vičan zagledati u oči djevojačke; neuk krvavu zanatu, već brke sukati, kosu gladiti i sabljom po kaldrmi štropotati; na konju gledajući da se blatom ne poprska, a krvi — nikada ne vidio«.

»Po njem se nikad pobili ne bi. Ali jednom se ipak pobismo. Na lijevom krilu naši najednoč usitnili. »Po Bogu gospod'ne, pustite mene onamo«, moljah se zapovjedniku, »pa da vidite čuda!« »Ni s mjesta!« izdere se on tresući se od straha. Od kukavice ne dočekah se prilike junaštvu, pomislim, te: »Za mnom druzi!« poviknem i svoga Ždrala — tako mi u vojsci zvahu konja — podbodem. Usrnusmo, rasteposmo! ... To bi dosta bilo; ali hoćeš da. Još u potjeru odosmo i sve pred sobom pometosmo. Drugi se već vratili, a ja još gonim. Čistac! ... Osvrnem

se i vidim se inòkosna.[15] Bijaše u nekakvu kukuruzu. Sjašem, ne treba da vam kazujem zašto. Ali u taj mah iznikoše odnekle njih petorica te navale na mene. »Sada ili nikada doro! Stoj!« viknem konju. On me razumije i kano da si ga od tuča salio. Uprv se leđima njemu o rebra, uzmem mesariti. Dok se ja s trojicom kresah i jednoga već sa zemljom sastavih, htjedoše ona dvojica da mi za leđa dođu. Ali sada da vidiš doru! Privrebao ih pa jednoga stražnjim nogama poljubio u bijelo lice; zubi se prosuše, a lubanja puče; drugoga pako ščepav zubima za kose, dobar pedalj od zemlje držaše ga u zraku, dok ja, smazav ispred sebe i drugoga, ne dođoh te i tomu ne odrubih glavu. Peti pobježe, da odnese glas kako im je bilo«.

Svi drugi u Timotiju zinuli, samo brico natežući brke i mrko gledajući: — Što se baš junaštva dotiče,

---

[15] Inòkoson, osamljen.

preuze, nisu ni drugi posljednji... I ja bih mogao...

— Budalaštine! Ne nosim ja uzalud svoje srebrne kolajne, reče uvrijeđen brico.

— A vi kazujte, otsiječe Timotija, ako vas ovi hoće slušati.

— Kako ne bi, rekoše svi u glas.

Zvonar svijeću ukreše, učitelj se nakašlje, a Timotija gledajući u tavanice uzme prstima bubnjati po stoju.

A brico zače:

— God. 1848. kad bijasmo u taboru kod Sentomaša, reče mi jednom u uho vojvoda Knićanin: »Nićo, bez uvrede — jer to nije tvoj posao sada — dođi sjutra da me obriješ! — U večer toga dana već se govorkalo taborom, da će sjutradan biti kreševa... Ujutro dođem da ga obrijem...

— Koga da obrijete? istače se pozorno slušajući učitelj.

— Ta rekoh vojvodu; bogme ne znam koga, otrese se brico pa nastavi: Dođoh dakle da ga obrijem, a on će meni: »Nićo, danas bi moglo biti krvave igre«... Dobro je: onda će ovako, ako Bog da, odlijetati dušmanske glave, pomislim u sebi smičući britvom oporu junačku bradu... I doista, onaj dan mnogomu krv pustih, mnogo ranâ povih, ali još više zadah. Vratih se tanetima isprobijan kano rešeto; ona mi i pete od čizama raznijela, a ja ostao bez rane. Tko ne vjeruje...

— Prođimo se, prekinu Timotija, već hajde da pijemo.

— Tako da; da pijemo, rekoše i drugi. Kucnuše se u zdravlje Timotijino.

— Da pjevamo štogod, predloži domaćin.

Brico se uhvati u nutarnji žep haljini te izvadi malu lijepo izrađenu tamburicu, pa je stade udešavati.

— Pustiťe najprije mene bez tambure, reče Timotija, te prinesav k ustima šaku poput trublje silnim svojim glasom otpjeva »mnogaja ljeta« na melodiju carevke.

Još se neko vrijeme uz tamburicu pjevalo i napijalo. Tada zaiskaše kavu, i zvonar je zamoli s mlijekom.

— Mlijeka nema, reče domaćin. Neka sam Bog zna od šta — krava mi odjedanput presušila.

— Presušila? — Da nisu ka... ka... kakove vj... vj... vještice, opazi skrbno zvonar.

— Vještice? namrgodi se brico. Eto ti sakristijanske mudrosti! Odakle vi znate da ima vještica? Ja bar držim da ih nema.

— Nemojte se prenagliti, gospodaru Nićo, uplete se učitelj. Zvonar bi mogao imati pravo. Ja bar iz svojih nauka znam za jednu, koja je sve društvo nekoga prejasnoga putnika pretvorila — da oprosti vaš i evo gospodina stražmeštra pošteni obraz — u svinje.

— I pravo im je! izdere se brico kano iza sna... Ništarije jedne!

Učitelj ga plaho pogleda.

— Što vi to govorite? Kakve ništarije?... Vi tih ljudi i ne poznate i po svoj prilici mislite neke druge.

— Ne! Upravo te! U svinje, da! nastavi brico; drugo ni zaslužili nisu. Tako bi i danas valjalo da biva! ... Neki mudrac reče jednom u pravednom svom gnjevu: Pas je čovjek, a čovjek je pas; a to će reći da ima pasa oblika pasjega, a da su ljudi... ne bi baš najgoriji bili... Čemu dakle te maškarade? pitam ja — i udari šakom po stolu. Tko je pas, neka bude pas; tko je svinja, neka bude svinja; a tko je vol, neka bude vol; pa se bar ne bi nitko varao, a i meso bi jeftinije bilo. Ja bih svakoga otputio k svojemu jatu... Živjela vještica!

— A što vi to bulaznite, gospodaru Nićo? prekinu ga Timotija. O tom nije govor već o našim vješticama. A kada je već o njima govor, pripovijet ću vam kako sam nekoga seljaka iz bijede izbavio... Bijah kaplarom nastanjen kod njega. Valjan čovjek! Imaše tri krave.

Ka kavi, koju sam si sam kuhao, on mi svako jutro davao mlijeko. Krasota od mlijeka! Ali najedanput dođe, pa ni kapi. Tako danas, tako sutra. Već mi dodijalo. Mjesto mlijeka morah slušati njegove pripovijetke o vješticama, koje mu svaku noć krave podoje. Dogovorismo se da zasjednemo i da čekamo. Ja pušku nabijem svoju, a on svoju. Mjesečina kao dan. O pol noći reči će on najedanput: »Eno je!« i htjedne odmah da puca. »Nemoj čovječe«, zaustavih ga; »ako nije vještica, ubit ćeš čeljade pa nastradati; a ako je vještica, badava ti pucati«... Sutradan dam po katani dozvati iz susjedstva babu na koju sumnjasmo i uzamši sablju: »Govori istinu, hudobo stara; kamo mlijeko? ili ću te odmah sasjeći«. Ona se kunijaše Bogom i svim svecima da nije . . . što ću? — meni je do mlijeka . . . Znate li što rekoh seljaku? Od tri krave podaj vragu jednu, pa neka ti one dvije doji«. Tako učini, i od

ono doba mlijeka koliko hoćeš . . . živa istina!

Prestade i očekivaše što će na to društvo. Nu oni mučahu i jedan drugoga pogledahu kano da pripovijetka na nečem oskudijeva.

Dobroj basni ne treba dodavati nauka. Tako mišljaše i Timotija, da mu iz dobre pripovijetke ne treba izvoditi zaključka. Ali da i s te strane bude potpuna: videći druge — kakovi već jesu ljudi — lijeni misliti, zaključi važno:

— Odatle se vidi da zbilja ima vještica, ali da im se i doskočiti može.

Na to u društvu još veća smutnja, iz koje se, radi ugleda stražmeštrova, kojemu je mučno protusloviti, kušahu isplesti kako koji: zvonar svijeću ukresujući, učitelj se iskašljujući, brico čašu natačući, a domaćin — umakao u kuhinju.

Timotija viđe da još ne rečem oskudjiva, ali se nema odakle dodati. Krv mu međutim udarila u li-

ce i on, uhvativ se obima rukama za glavu, poče jaukati: — Joj, joj! I opet vam velim vidjet ćete: kano što svinji od noža, tako je meni suđeno poginuti od kapi.

— Ako mi oke ne dodijaju, kâpî sejje ne bojim, doda šaljivo brico.

— Tako je, doda učitelj.

I zvonar se nasmiješi i oblizne.

Međutim Timotiju — kano obično u tom stadiju — sanak savladao. Ruke mu s lica padoše, oči se sklopiše, teško disanje pređe pomalo u hrkanje. Dok on hrče, mačka mu s krila predući odgovara.

— Ne dajmo mu spavati, uze šaptati društvo.

— Tko će ga probuditi?

— Ja ću ga zdrmati, reče brico.

— Ne činite toga, poboja se domaćin; već evo učitelj neka veselje s nova otvori, neka nam štogod zapjeva. Tako ćemo ga najljepše probuditi.

Učitelj se tom ponudom nađe odlikovanim, i da općemu očekivanju što dostojnije odgovori, najprije se iskašlje, zatim glavu zabaci i kano trublja sudnjega dana zaintačī[16] pjevati.

Sva se soba strese, Timotija u vis skoči, a mačak se njemu s krila poplašen preko stola vine te svijeću s nekoliko kupica i boca prevali.

U mraku buna gotova. Stražmeštar, ne znajući što je, onako bunovan stolicu spopane te njom po zraku mlatiti stane.

— Nemojte zaboga; uzviče se društvo bježeći iz kuta u kut, dok domaćin svijeću ne užge te se nastalo nesporazumljenje i smutnja razjasni.

Taj neugodni slučaj učini konac sastanku.

»Laku noć!« to još čuh nekoliko puta. Iza toga nastade mir. Ja se okrenuh i zaspah.

---

16 Zaintačiti, započeti; u razgovoru uporno ponavljati jednu misao.

II.

Punih deset godina minulo od toga sastanka, kojega sam se doduše i poslije sjećao, ali mi se uvijek činjaše nešto nepotpuna, dok slučaj ne htjede te se na stazi svoga života sretoh još jednoč sa stražmeštrom Timotijom Patkovom i, popuniv si tako sliku njegovu, evo je prilažem k ostalim silhouettama[17] svoje zbirke, a prepuštam ga i svakomu drugomu, ako ga ustreba.

Godine 186* pozove me rođak u berbu.

Dan prije stignem k njemu upravo oko podne.

Stol se prostro, ali jelo se ne nosi. U skrbi za svoj tašti želudac prebrojim u sebi na tiho domaće — ne zaboraviv dašto ni sebe — ali još mi jedan preteče. Bijaše očito da se na toga čeka.

---

17 Silhuetta, sjena koja točno odgovara obliku tijela. Ovdje znači: slika, lik.

Rođak moj dosjetiv se valjda tomu računu, rekne mi: — Moraš se malo potrpjeti; čekamo još jednoga gosta. Nu upravo mi kažu da ide. Za čas, dva otvoriše se širom vrata i u sobu stupi — cesarski stražmeštar Timotija Patkov. Ja ga odmah prepoznah — a tko ne bi, vidjevši je jednom, spoznao onu glavu? — i sjetih se, kako mi je ono kazivao krčmar, da u tom selu živi. Slabo se promijenio osim što mu, kraj svega otimanja, popustivši mišice, zemlja k sebi glavu privlači.

Sav 29. veljače 185* oživio s nova u mojoj uspomeni.

Kako uđe i pozdravi, tako iz žepa onu istu od žutoga lima na valjak načinjenu svjetiljku izvadi i, položiv je na stolčić u kut, reče: — Tako! U nas je pametna riječ: Gdje se ruča, tamo se i večera. A onda, nataknuv vojničku kapu na isti onaj štap i pridruživ štapu istu onu stivenu lulu, sve to lijepo u kut skloni, pa se onda okrene i na meni mu se nešto oči ustave.

S domaćinom govoreći, a sve postrance na me poglede bacajući, vidjeh da se je mene počeo upoznavati.

Da mu pomognem, pristupiv i pruživ mu ruku, rekoh: — Mi se poznamo. I kazah mu potanko odakle se poznamo.

Dosjeti se i bude mu milo. A i mojemu rođaku bude drago.

— Tim bolje, reče; — ne ljubim, kada mi se gosti istom sviknuti moraju... Hajde da sjedamo.

Ručasmo, a ručak se dovrši onim meni već poznatim: Joj, joj! što je komu suđeno — a meni je — vidjet ćete — poginuti od kapi.

Poslije jela odvede Timotija djecu na proštenje, a mi dva pušeći sjedosmo se razgovarati.

— Ti dakle poznaš ovoga čudaka?

— Poznam, rekoh, ali pobliže ne.

— Kazat ću ti. Od mnogo godina živi ovdje u miru. Sve ga selo pozna. Nitko ne prođe da s njim ne

stane. Djeca za njim trče te ga u ruku ljube, a on im kad jabuke, kad kolače, a kad ima i krajcare dijeli. Drže ga za velikoga gospodina i to mu godi. Međutim on skromno obavlja štokakve male službice. Kod mene jede kadgod ga je volja, a zato mi djecu na šetnju prati, pa ih muštrati i pjevati uči; nadničare nadgleda, vino otače, berbom upravlja, i to sve vojničkom strogošću i tonom apsolutnoga gospodara obavlja. I na mene otresti se, ako njegov ugled zahtijeva, dopušteno mu je. U stvarima, što se veli, časti nije probitačno u nj zadijevati se, a inače je pravo dijete. Drugi neki naš prijatelj opskrbljuje ga zimi gorivom; stan si sam plaća — malu sobicu; a više mu ništa i ne treba, jer je stari neženja — premda se još uvijek ženi.

Dok mi tako razgovarali, Timotija djecu natrag doveo i opet otišao.

— Znam zašto, reče moj rođak. Nudi ti priliku da ga posjetiš. Uči-

nit ćemo, jer do toga mnogo drži; a i vrijedno je, da mu vidiš stan; u njem ćeš vidjeti stanovnika.

Dignemo se.

— Ne zaboravi rukavicâ, reče mi; jer znaj da će ti on posjet vratiti posve **korektno.**

Odosmo i nađosmo ga zbilja kod kuće. Sudeći po tom, što se preodjenuo i na prsi topni krstić prikopčao, bješe moj rođak pogodio da nas očekuje.

Karakteristične ljude sve karakteriše.

Izvježbano oko poznavaoca, stupiv u gdjekoju sobu, odmah će pronaći: Ovdje stanuje pedantni[18] učenjak; ovdje bogomoljac, ovdje neoženjen dendi,[19] ovdje stara usidjelica; ovdje stari neženja itd.

---

18 Pedant, čovjek pretjerano točan.

19 Dendi, (engl. dandy) čovjek, koji živi lagodno, »bonvivan«.

A gle sobe cesarskoga stražmeštra Timotije Patkova! U jednom kutu do prozora postelja šarenicom pokrivena, do nje dugačak stol, a na njem mašina za kavu, verklec za ptice, nekoliko staklenka, ponajviše od kiselice, prelomljen svijećnjak od mjedi i mjesto njega službu čineći jedna od onih staklenki, te joj je lojanica u grlo zataknuta; žigice i drva tri zarđala noža. Nad posteljom u crnom okviru lik Timotijin iz mladih godina olovkom nacrtan od nekoga vojničkoga druga. Inače po zidu još nekoliko čavlima probijenih prostih slika, koje pretstavljaju svakojake vojnike, ponajviše konjanike i evropejske vladare; mala zbirka oružja povješana po jelenjoj koži, puklo zrcalo u pozlaćenom okviru; staro zvrndalo od ure, što kad počne, bez kraja bije — dok mi tu boravljasmo, udari do preko 40 sati; — napokon sedam krletaka s različitim stanovnicima počam od kôsa do zebe. Na podu u jednom kutu kup lula, a u drugom

poput vojnika poredana množina, većinom izderanih, ali ipak pomnjivo očišćenih i oprašenih čizama. K tomu mali divan, četiri različite stolice, ormar i škaf za kupanje — proti kapi.

Ta soba zbilja je živi komentar[20] osobi vlasnikovoj.

Kad se svršio posjet, za kojega mi Timotija bješe pokazao sve svoje ptice, odemo opet zajedno k mojemu rođaku i tu večeramo.

— Dakle, sutra ćemo se vidjeti u vinogradu. Gledajte podraniti i ne zaboravite puške, reče moj rođak stražmeštru, koji već držaše zapaljenu svjetiljku u jednoj, a štap, lulu i kapu u drugoj ruci.

— Samo ne zovite, molim vas, ono derište; jer inače ja odoh, odsiječe stražmeštar.

A tko bijaše to derište?

---

[20] Komentar, tumačenje, objašnjenje.

Mladi neki kandidat — ne sjećam se više čega, — boraveći preko praznika kod kuće, pun đačke nestašnosti, domišljat svakoj vragoliji, te ne bi propustio ni jedne prilike da stražmeštra malo nadraži, kako bi bilo smijeha. Tako mu onomadne sjedeći s njim prije crkve — bijaše nedjelja — pred kućom na klupi sred razgovora iz jedne čizme tubastu srebrnu ostrugu izvadio; nedavno mu među duhan puščanoga praha pomiješao i toliko puta već kapu od svjetiljke i štap od lule kradom rastavio i druge nepodopštine počinio.

— Ako i bude, uze ga miriti moj rođak, mi ćemo već na nj popaziti i dečka na uzdi držati.

Sutradan idući u vinograd, čusmo već iz daleka stražmeštra gdje se iza beračica dere: »Tjeraj! Žuri! Čisto beri!« pa svaku po kojom masnom katanskom začini. Jedna od beračica, kad ustreba, stolac za

njim nosi, na kojem sjedeći i pušeći, vlada.

Među gostima nalažaše se i neka pristala udovica iz sela, kojom su Timotiju, ne bez uzroka, dražili. On ju je rad vidio, rad o njoj govorio, i ona to znala. Da bude više šale, namole udovicu da mu malo polaska.

Kad bi bilo doba jelu, Timotija se čisto preodjenuo i među nas došao. Udovica mu pred svima kitu cvijeća na prsi prikopčala. Osmijehnu se brk starca i ne mogaše mu se na ino, već kano čovjek kavalir za toliko odlikovanje darovateljicu u ruku poljubi.

Posadili ih jedno do drugoga; a konac šali bio te se stražmeštru manija ženidbe opet u glavu zavrtila.

Kandidat se za jela dobro vladao; ali mu se vidjelo da pogledajući ispod oka stražmeštra neku vragoliju opet snuje.

Poslije ručka bijasmo svi što stojeći što sjedeći u sjeni pod velikim orahom, kad al najedanput reče kandidat:

— Gospodine Timotija, ako vas je volja da pucamo u nišan.

On ga mrko pogleda.

— Ne marim, reče; a u što ćemo?

— Stavite mi svoj klobuk na šezdeset koračaja, a ja ću vam svoj na trideset, a ako hoćete i na petnaest.

Dirnuo mu u lovački i vojnički ponos — a k tomu udovica tu.

— Hajde, lijepi moj; ali se odmah postaraj u čem ćeš kući.

Odmjeriše šezdeset koračaja i na breskvu nastaviše stari izlizani svilni klobuk stražmeštarov.

Donesoše puške.

Kandidat smjeri i opali, a klobuk se sav na komade razleti.

— Ništa zato, reče stražmeštar porumeniv. A sada je na meni red.

— Na trideset koračaja! reče kandidat.

— Koliko ti drago.

Nastaviše klobuk mladićev. Stražmeštar puški vatru dade, i svi onamo pogledaše. Lišće se na stablu ustreptilo, a klobuk — stoji kako je i stajao. Odoše da vide. Da, samo jedno zrno.

Stražmeštar se uševrda.

— Dakle na petnaest, poviknu kandidat i klobuk primakne.

Druga cijev opali. Lišće se osu, a klobuku opet ništa.

Stražmeštar problijedi i malo promišljajući mladića na oko uzme; a on razumijevajući taj pogled umakne u vinograd.

Bijaše mu izvadio olovo iz puške.

Pod večer se vraćasmo sprovođeni gajdašem kano svatovi u selo. Mladež pjevala, pocikavala, uz gajde poigravala, lakrdijala i hohotala. S prijeda Timotija dosta zamašnu udovicu ispod ruke uhvatio, pa koje od toga podvoza, a koje od

teške šubare, što mu je bijaše posudio pudar, curkom mu znoj niz lice curi: sve kano parni kotao sopti i rupcem si znoj istire.

Prolazeći mimo svoga stana, zamoli da se može časkom uvratiti i prozore otvoriti, kako bi mu se soba malo prohladila.

Da je tko u taj mah motrio kandidata, vidio bi da je opet nešto zasnovao.

Gosti se usput jedan za drugim raziđu, a Timotija ode s nama te večer do blizu pol noći skupa probavimo.

Jedva mi legli, njega eto natrag. Uzme šakom silno lupati po prozoru, i kad mu se moj rođak — činovnik u onoj općini — javi:

— Tko je Božji?

— Ja sam, odgovori; pandure mi dajte!

— Čemu pandure? Što je?

— Da idem tražiti onoga đerana. Pandure ovamo! ne da njega drže, već da mene čuvaju; jer ću ga razdrijeti kano žabu.

Moj rođak iziđe, otvori mu te ga u sobu uvede. Sve ga pjene spopale. Kazao nam s više kletva nego drugih riječi, kako mu je sva soba razmetana, ptice poskidane i sve prevrnuto... — On je, i nitko drugi! Pandure mi dajte, jer ću drukčije zlo počiniti.

Moj rođak izvadi iz ormara rakiju.

— Da prije malo gucnemo; i onako je već pred zoru.

— Krvi sam žedan, a ne rakije! i prvu čašu gutne. Mi s njim.

— Hajde još jednu!

Pa tako i treću i četvrtu.

Za svakom čašicom uzmicaše krv pred rakijom.

Dobro je!

— Joj, joj! Kano što su obješenjaku vješala, tako je meni suđeno poginuti od kapi.

— Ne bojte se, reče moj rođak smiješeći se; od nečega se mora umrijeti, ali tomu ima još vremena... Vi ćete kod nas spavati.

Pogleda ga. — Pravo imate. Legosmo ga. Legosmo i mi. Sutradan najbolji čovjek.

A što ću vam ga više ispredati? Poznate ga. Naš je! Kako rekoh: dostojan je mjesta u mojoj galeriji komičnih značajeva.

Što je jaukao, to je dojaukao. Jedno jutro nađoše ga mrtva, pružena nice na sobnom podu. Lijepo su ga sahranili. Djeca mu mladenački vijenac na lijes splela i naranču u sprovodu nosila, a moj rođak dao daću, na kojoj nije falio ni brico, ni zvonar, ni učitelj, ni gostioničar onoga prvoga sastanka, te piše obilza ispokoj duše cesarskoga stražmeštra Timotije Patkova.

S. F.

JANKO JURKOVIĆ

(1827.—1889.)

Jednim dijelom svoga rada ubraja se Jurković među hrvatske pripovijedače. Njegov život opisuje prof. Franjo Marković u spomen-knjizi Matice hrvatske, odakle razabiremo, s kolikom je znanstvenom podlogom i spremom nastupio Jurković u svom književnom i nastavničkom radu i kao jedan od rijetkih naših ljudi izučio bogoslovne, pravne i nastavničke nauke.

Rodio se 21. studenoga 1827. u Požegi. Kako je svršio pučku školu i šest gimnazija u rodnom mjestu, otiđe god. 1842. u Zagreb, da dovrši sedmi i osmi razred, što se onda zvala filozofija. Nakon toga stupi u zagrebačko sjemenište, gdje se zanio idejama preporoditelja Gaja. Svoje pak ideje širio je među bogoslove zagrebačke, djakovačke, senjske i zadarske tako, da im je slao krasne poslanice. Tu je počeo pisati stihove, no više je radio prozom

prevodeći s njemačkoga i francuskoga (Šmidovo »Janješce«, Racinovu »Ataliju« itd.) Pisao je većinom religiozne stvari za Katolički List, koji je počeo izlaziti god. 1842. No naskoro istupi iz svećeničkoga stališa, da dovrši pravne nauke i usput marljivo sarađuje u Gajevim Narodnim novinama. Godine 1851. namjesti ga ban Jelačić kao pisara kod podžupanije u Vukovaru. Jedva je prošla godina dana u njegovoj savjesnoj službi, kad dobije poziv od zagrebačkog ravnatelja gimnazije, neka primi službu nastavnika u nižim razredima za zemljopis, hrvatski i latinski jezik. I sada je Jurković opet u Zagrebu kao nastavnik i glavni suradnik Gajeve Danice. Neko je vrijeme bio i njezin urednik pišući za nju pjesme, pripovijesti, (Nesuđeno-Neoteto), rasprave, ocjene, prijevode itd. Iste godine ode u Beč, da se pripravi za profesorski ispit. Za svoga boravka u Beču ra-

dio je i dalje za Katolički List i za Neven.

Svršivši tako klasične nauke, vratio se u domovinu, bogat znanjem i iskustvom, a pun volje za daljnji rad. Godine 1860. postane profesorom klasične filologije u Zagrebu, gdje je bio izabran u odbor školskih vještaka, da izradi naučnu osnovu na narodnom smjeru, i da se pobrine za hrvatske školske knjige. I tu započinje Jurkovićev mučni i mnogostruki rad na polju hrvatske nastave i prosvjete. Godine 1862. postao je dvorskim perovođom kod najviše hrvatske školske oblasti u Beču, gdje je radio tri godine o napretku srednjih i pučkih škola. 1865. godine bi imenovan školskim nadzornikom u Hrvatskoj i Slavoniji te savjetnikom kod namjesničkoga vijeća u Zagrebu.

Svoj rad vršio je veoma savjesno i revno. Godinu dana kasnije postao je članom kazališnoga upravnoga odbora. Tu je bio pisac izvornih ko-

medija i igrokaza. Za cijelo vrijeme svoje službe stekao je priznanje svojih poglavara, pa kad mu se za otvaranja sveučilišta ponudila stolica za hrvatski jezik, odbio je on zbog svojih službenih poslova. Godine 1887. pođe u mir, odlikovan od Nj. Veličanstva redom željezne krune za svoje velike zasluge. Slijedeće godine oboli na srcu, a 20 ožujka 1889. godine umre u Zagrebu uz najveće saučešće svih stališa i prosvjetnih zavoda.

Jurkovićev je književni rad u prvom redu znanstveni i stručni, a onda beletristični. U mladosti je počeo kao bogoslov s vjerskim raspravama, da se kasnije okuša u radnjama kulturno - književnim (Reljkovićev »Satir«, Kanavelićev »Sveti Ivan Trogirski«), kritičnim (Ocjene Veberovih prijevoda latinskih klasika) i stručnim te prigodnim člancima, pa raznim prijevodima, da napokon završi akademskim raspravama i studijama. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala ga je

već na prvoj sjednici svojim pravim članom. Kao beletrista nastavio je Jurković svoj rad, što ga je započeo u Gajevoj Danici. U listu Neven i Naše gore pisao je pripovijetke iz društvenoga, građanskoga i seljačkoga života jezgrovitim narodnim jezikom, zdravim ukusom, jednostavnim i klasičnim oblikom, a nada sve neprisiljenim, prirodnim i dobroćudnim humorom i šalom, jer je Janko Jurković bio čovjek blage i šaljive ćudi. Te je pripovijetke izdao u prvoj svesci svojih »Izabranih djela«. Tu su pripovijesti: **Ima i tomu lijeka, Pavao Čuturić, Tuskulanijade, Petakinja vina**, pa komična epopeja u narodnom desetercu, koja i danas u školama služi kao klasičan primjer u gradnji komičnih epopeja, **»Kako su se zavadili psi, mačke i miševi«**, i konačno igrokaz u četiri čina iz Bachove opere pod naslovom »Zatečenici«. Godine 1858. izdao je izvorne pripovijesti za puk »Tri lipe«. Poslije piše za list »Po-

zor«, »Narodne Novine«, a kad se osnovao »Vijenac«, bio mu je stalni suradnik. Već prve godine izišle su njegove humoreske: **Sudbina jarac, Memoari stare grešlje, Ratni memento starca Ivana, Razoreni ideali, Timotija Patkov.**

Matica hrvatska, kojoj je Jurković bio nakon Šenoe predsjednik sve do svoje smrti, izdala je godine 1880. prvi, a 1881. drugi svezak njegovih »Sabranih pripovijesti«, kojima je on dodao još i neke druge, kao što je **»Liječnik u stupici«**, gdje opisuje, kako gospođa Mirković traži svojoj kćerki Zori muža. Jurković je pisao i drame, koje se nalaze na okupu u dva sveska »Dramatičkih djela«. Tu nema jedino njegovog naprijed spomenutog prvijenca »Zatečenici«, premda je i ovaj veoma zanimljiv zbog svojih šaljivih i ozbiljnih lica iz doba Bachova apsolutizma, a osobito zbog pjesničke alegorije narodnoga mrtvila pod tuđinskom policijskom vladavinom. U

igrokazu »Smiljana« obradio je Jurković s mnogo pomnje i ljubavi jednu nesretnu zgodu iz zagorskoga života, kojoj je donekle bio i sam svjedokom. »Čarobna bilježnica« je igrokaz u četiri čina iz domaćega građanskoga života s duhovitim i komičnim situacijama. U drugom svesku obradio je igrokaz u pet čina. »Posljednja noć«, u kom je istakao sukob dviju vlastelinskih porodica, i to spojio s raspustom lepoglavskog franjevačkog samostana za Franje II. U veseloj igri u dva čina »Pradjedovska slika« daje vedru glumu iz društvenoga života. Najbolja pak Jurkovićeva komedija je u tri čina »Kumovanje«, gdje je iznesen osebujan u našoj književnosti tip obješnoga i raskalašenoga dangube brijača.

U književnoj ostavštini našle su se još dvije vesele igre »Izorani šaran«, što se prikazivalo u zagrebačkom kazalištu, i »Imenjaci«, neizrađena vesela igra, kojoj je šala u tom, što dva čovjeka imaju isto ime, a

taj je slučaj bio i s njime u Vukovaru.

U Jurkovića je bilo više vrline za vedri i veseli igrokaz, nego za tragediju. On nesamo da je stvarao humoristička djela, nego je teoretički i kritički razlagao, što je šala, i kako se ovakove stvari imaju da pišu.

S Jurkovićem je otišao u grob široki i dobroćudni humor bez zlobe i cinizma, jer se oplodjivao na poljanama zdrave narodne šale. Velika je samo šteta, što zvanični poslovi nisu Jurkoviću dopuštali, da taj humor iznese u kakvom velikom, umjetnički zaokruženom djelu. Ako i nije Jurković slikar kao Šenoa, a ono je crtač jakih i značajnih poteza, u kojima se odrazuje također život i doba, u kojem je živio, dakle naš domaći život i naše doba. I upravo po tome, što nam daje vjernu sliku realizma jedne iskrene i velike duše, ističe se i isticat će se zasebno lik Jurkovića u hrvatskoj lijepoj knjizi.

Narudžbe preuzima
BE-L-KA naklada
Gradjanska tiskara, Zagreb
Martićeva ulica 17 — Telefon 44-03

i

Prosvjetni Zavod
srednjoškolskih profesora
Zagreb, Deželićeva 6

Naklada Gradjanske tiskare
Zagreb, Martićeva 17, — Tel. 44.03